

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nhcui' Jesús cha' caa Xtyi'i ycui' Ni

1 Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña, ²lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycui' Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsa chcu' cha' ji'i ycui' yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'. ³Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsa ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i ngu' bi' ñi'ya nu caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. ⁴Bilya tyaa Jesús lo'o nhcui' yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quichi Jerusalén.

—Jatya ma ca quichi re —nacu Jesús ji'i ngu'—, ña'a cuayá' nu caa

Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya nhcui' Sti na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti. ⁵Clyo cua ntyucuatya Juan ji'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsa nu caa Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, jua'a tyucuatya ycui' Ndyosi ji'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nhcuane ngu' bi' ji'i Jesús li':

—Xu'na —nacu ngu'—, zha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i cua, cha' caca ya loo ji'i loyuu su cuentya quichi tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷Nguxacu Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsa caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycui' Ndyosi cña. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i. ⁸Juani xa' chcu' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, cha' li' taca chcu' ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i ycui'

na'. Chcui' mā lo'o ngu' nde quichi Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcui' mā lo'o ngu' lcaa quichi su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹Lo'o cua ndye nchcui' Jesús cha' bi', laja lo'o na'a ngu' ji'i ndyiqui'ya ycu'i Ndyosi ji'i yu ndyaa yu nde cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' ji'i yu. ¹⁰Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu' tucua tya'a ñati nu ngati ste'. Ndu' ngu' slo ngu' bi' li', ¹¹nchcui' ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'mā ngu' Galilea —nacui' ngu'—, ¿ni cha' laca ndu' mā ña'a mā nde cua? —nacui' ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti ji'i mā cua ndyaa nde cua, tya caa yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caa yu chaca quiya' —nacui' ngu' nu ngati ste' bi' li'.

**Ngusubi ngu' ji'i Matías
cha' cua'ni cña loo Judas**

¹²Li' ndu'u ngu' nde lo cuati' Olivos, nguxtyuu ngu' nde quichi Jerusalén. Cacua ti ndi'i quichi; ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' tsaa ngu' tyijyu' la tsā ta'a, nu lo'o ndi'i cña' ngu'. ¹³Yala ti ndyalaa ngu' quichi bi', li' ndyaa ngu' ni'i tucua ba'a su ndi'i ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' ji'i taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo. ¹⁴Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu'i

Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi'i lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵Ngua sca tsā ndyu'u ti'i lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ca quichi bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati ntsu'u nu ngutu'u ti'i tsā bi'. Li' ndatu' Pedro cha' chcui' yu lo'o ngu' bi':

¹⁶—Cu'mā tya'a ndi'i na re —nacui' Pedro ji'i ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo' quityi ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycu'i Judas ngulu'u tyucui' ji'i ngu' xña'a lo'o ngusñi ngu' ji'i Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca ji'i yu, jua'a ngua cha' bi'. ¹⁷Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'. ¹⁸Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' ji'i yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a bi'. Ycu'i ca yu nguxtyu' yu ji'i yu lo yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'i yu, ngujui' yu li'. ¹⁹Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichi Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclýu yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': “Yuu su ndyalú tañi ñati”. ²⁰Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi Salmos nu nchcui' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu,
nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.
Lo'o xa' nchcui' quityi bi' chaca quiya':

Cua'ni xa' ñati cña su ndu' yu. 'Jua'a nchcui' quityi bi' —nacui' Pedro ji'i ngu'—, ²¹⁻²²bi' cha' juani

tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa tsā lo'o nguti'i Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan jil'i ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii, bi' cha' taca chcu' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

²³Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcu' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías.

²⁴Li' nchcu' lcaa ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya —nacu' ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Culu'u nu'u jil'i ya ti jil'i nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycu' nu'u jil'i, ²⁵cha' taca tsaa yu bi' xa' quich, cha' chcu' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsaa.

²⁶Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' jil'i tsaca ngu', ti jil'i tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo jil'i ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña jil'i cha' chcu' cha' jil'i Jesucristo nde lo yuu chalyuu.

Ndyalaa Xtyi'i ycu' Ndyosi

2 Ngua tsā ta'a Pentecostés, sca ta'a jil'i ngu' judío, li' ndyu'u ti'i lcaa ñati nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ca bi' se'i ti. ²Hora ti

nguañi nde ne' ni'i su nga'a ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'i. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'. ³Li' ndu'u tucua tyuu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacui bi' lo xlya hique lcaa ngu' bi'; ⁴jua'a ngua lo'o ndyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ngu' bi'. Li' nguxana nchcu' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati, cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua jil'i ngu' li'.

⁵Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde quichí Jerusalén ndi'i quiña'a tsa ngu' judío; ngutu'u ngu' lijya ngu' tyuu quichí loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi. ⁶Li' nguxana ndyu'u ti'i ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha' lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu' cha' nchcu' nu ñati jil'i Jesucristo bi' cha'cña jil'i ycu' ca ngu' tyijyu' bi'. ⁷Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi'.

—¿Ha si'i xcu' ngu' quichí su cuentya Galilea laca ngu' jua? —nacu' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—. ⁸¿Ni cha' laca ndyuna na nchcu' ngu' jua cha'cña jil'i? —nacu' ngu'—. ⁹Quiña'a tsa quichí ndu'u na: laca na ngu' Partia, ngu' Media, ngu' Elam, ngu' Mesopotamia, ngu' Judea, ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu' loyuu su cuentya Asia, ¹⁰ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu' Egipto, ngu' Africa nu ndi'i nde loo la jil'i quichí Cirene; lo'o jua'a ngu' romano, lo'o ndi'i ngu' bi' ca nde —nacu' ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi' ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni tlyu jil'i ycu' Ni lo'o na.

¹¹Lo'o jua'a ndi'i ngu' Creta, ndi'i ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cña ji'na, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ndyosi.

¹²Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':
—¿Na laca ndyaca re? —nacui' ngu' bi'.

¹³Lo'o jua'a nxyí lo'o xa' la ñati ji'i ñati ji'i Jesucristo bi':
—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui' ngu' jua'a —nacui' ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴Lo'o li' ndu Pedro lo'o nu tii chaca tya'a ñati bi', cui' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío — nacui' Pedro—, lo'o lcaa cu'ma nu ndi'i nde quichi' Jerusalén juani — nacui' yu—, cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma —nacui' yu—.

¹⁵Cu'bi cuare, nti' ma; pana si'i na cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde tlya ti laca juani. ¹⁶Ndi'ya ndyaca cha' re: na cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya nu nchcui' cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

¹⁷Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti chalyuu, nacui' ycui' Ndyosi, ta na' Xtyi'i ycui' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati chalyuu, nacui' Ni.

Li' ta ñi' ma cha' jna' lo'o ngu'. Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu ndu'ni ycui' Ni, culu'u na' cha' tlyu bi' ji'i ngu'; lo'o jua'a chcui' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸Ta na' Xtyi'i ycui' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu

ndu'ni cña nu nclyo na' ji'i ngu' bi', nacui' Ni.

Li' chcui' ñati bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcui' ngu'.

¹⁹Cua'ni na' cha' tlyu nde cua, lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaqui' quii' tonu, xcui' snii caca nde lo yuu, nacui' Ni.

²⁰Na' laca ycui' nu Xu'na ma; cua tyalaa ti tsá lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,

cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya tañi ña'a, nacui' Ni.

Sca tsá tlyu tsa caca bi', liñi caca cuayá' ti' lcaa ñati chalyuu lo'o tyalaa tsá bi'.

²¹Pana cua'ni lyaá' na' ji'i lcaa ñati nu ndijña cha' clyu ti' 'na.

Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacui' Pedro—.

²²Cu'ma ngu' Israel —nacui' yu—, cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma juani: Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua ycui' Ni ji'i yu lo'o ngua'ni yu xcui' cña tonu ca slo ma. Ngulacua tsa ti' ma lo'o na'a ma cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma cha' xcui' cña ji'i ycui' Ndyosi ngua. ²³Cua sa'ni la cua jlo ti' ycui' Ndyosi, tya li' cua nchcui' Ni ñi'ya nu caca ji'i Jesús. Ndacha' lo Ni ji'i ngu' cha' cujuui ñati cuxi ji'i ycui' Jesús. Jua'a ngua li'; tsubi' ti ngusñi ma ji'i yu, ngujui' ca'a ma ji'i yu lo crusi. Cua ndyujui ma ji'i yu lo'o nda ma cña ji'i ñati cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu' cña cuxi

bi' cuentya jil'i mā, ñi'ya nu nacui
Ni cha' caca. ²⁴Pana ná nscua cha'
tyanu Jesús ne' cuaá ña'a jyo'o ti
yu, bi' cha' ngua'ni ycu'i Ndyosi
Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya'.
²⁵Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua
jyo'o cusu' David sa'ni la nu nchcui'
cuentya jil'i Jesús ndi'ya:

Xu'na, nacui yu, xcui' ndya'a
nu'u lo'o na';

cacua tsa nga'a nu'u slo na', cha'
caca tlyu tyiquee na' lo'o
nxyucua nu'u jna';

²⁶bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee
na', jua'a tso'o tsa nchcui' na'
xqui'ya nu'u, cha' chaa tsa ti'
na'.

Ti ti ndi'i tyucui ña'a na' xqui'ya
cha' ndi'i nu'u cha' ña'asi'i nu'u
jna'.

²⁷Ná tyanu cresiya jna' su ndi'i
jyo'o, xqui'ya cha' ná ta
nu'u chacuayá' catsu' cuaña'
na' jua'a ti, cha' ntsu'u tsa
tyiquee nu'u ña'a nu'u jna';

²⁸cua ngulu'u nu'u tyucui su tsa'a
na' cha' tyi'i na' ca slo nu'u.
Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha'
stu'ba ti tyi'i na' lo'o nu'u li'.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi.

²⁹Pana jlo ti' cu'ma cha' chañi
cha' ngujui David, nu jyo'o cusu'
ji'na —nacui Pedro—. Sa'ni tsa
ngujui bi'; nguxatsi' ngu' jil'i li', lo'o
jua'a tya ntsiya cuaá jil'i jyo'o bi'
juani. ³⁰Tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi ngua
jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda
Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nchcui' Ni
cha' sca ñati tya'a nati jil'i ycu'i yu
cala nde loo la, bi' caca nu Cristo.
Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua
ycu'i David rey. ³¹Ngua cuayá' ti'
yu tya sa'ni la cha' ntsu'u cha' tyu'ú

nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua
ngujui, bi' cha' nchcui' yu cha'
ná tyanu cresiya jil'i Cristo su ndi'i
jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'.

³²Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycu'i
Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca
quiya' —nacui Pedro—. Liñi nda
ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya
jil'i yu chaca quiya' cha' lu'ú yu.

³³Li' ñaa ycu'i Ndyosi yaqui'ya Ni
jil'i Jesús cha' tyaa yu ca slo ycu'i Ni.
Juani ndi'i Jesús nde la'a tsu' cui su
tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Cua
nda ycu'i Ndyosi Sti yu Xtyi'i ycu'i
Ni jil'i Jesús, lo'o nu juani cua nda
Jesús Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyalaa nde
chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna
ma, lcaa cha' nu cua na'a ma tsa
juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycu'i
Jesús. ³⁴Ná ndyaa jyo'o David ña'a
lu'ú ti ca slo ycu'i Ndyosi, bi' cha'
jlo ti' na cha' si'i cha' jil'i ycu'i ca yu
nchcui' cha' nu nguscua nu David
bi' lo quityi, nu ndi'ya nchcui':

Cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o nu
Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cui jna'.

³⁵Caca nu'u loo jil'i lcaa ñati nu
laca tya'a cusu'u nu'u”, nacui
ycu'i Ndyosi jil'i.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi
—nacui Pedro—.

³⁶Ntsu'u sca cha' jil'i ycu'i Jesús
nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na
nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús
nu ngujui' ca'a na jil'i lo crusi cha'
cujui na jil'i, la cui' yu bi', cua nda
ycu'i Ndyosi chacuayá' jil'i yu cha'
caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu
Cristo.

³⁷Lo'o ndyuna ngu' cha' nu
nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu'
li'. Nchcuane ngu' jil'i Pedro lo'o jil'i

lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo:

—¿Ni'ya cua'ni ya juani? —nacui ngu' jil'i ngu' bi'.

³⁸—Tso'o si caca tyuju'u ti' ma jil'i cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma xtyanu ma jil'i li' — nacui Pedro jil'i ngu'—. Lo'o jua'a tyucuatya ngu' jil'i ma chacuayá' jil'i Jesús li'. Cuiyi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ma li', jua'a ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'i ma. ³⁹Liñi tsa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ma lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya jil'i ma, lo'o ne' cresiya jil'i sñi' ma tyanu Xtyi'i ycu'i Ni, lo'o ne' cresiya jil'i ngu' nu ndi'i tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i.

⁴⁰Tya quiña'a la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña jil'i ngu':

—Xtyanu ma jil'i ñati nu ndu'ni xcui' cha' cuxi —nacui yu jil'i ngu'.

⁴¹Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' jil'i ngu' bi' chacuayá' jil'i Jesús. La cui' tsá bi' nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo. ⁴²Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo jil'i ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' jil'i Jesucristo.

**Ndi'ya ngua'ni ñati jil'i
Jesucristo clyo**

⁴³Ndube tsa ti' lcaa ngu' quichi bi' jil'i cña nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi,

cha' cua quiña'a cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo chacuayá' jil'i Ni. ⁴⁴Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' jil'i Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' cha' tacha ngu' jil'i tya'a ngu'; ⁴⁵ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu', cha' cña ni nu tacha ngu' jil'i tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o jil'i tsiya' ti. ⁴⁶Lcaa tsá ndyu'u ti'i ngu' bi' ne' laa tonu jil'i ngu' judío, jua'a stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', ⁴⁷cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu'i Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quichi jil'i ngu' bi', jua'a lcaa tsa quiña'a la ñati ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; ndyu'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a la ñati ndyatü nu ndyu'u ti'i lo'o taju ñati jil'i Jesucristo bi' li'.

Ngua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha quiya'

3 Ngua sca tsá ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusi ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycu'i Ndyosi. ²Nga'a sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a quicha quiya' yu nu lo'o ngula yu. Lcaa tsá ndya'a lo'o tya'a nu quicha bi' jil'i yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a ndu'ni ngu' quichi jil'i. Nga'a yu to' laa ndijña yu msta jil'i ngu' nu lo'o lijya ngu' to' laa li'. ³Cua na'a nu quicha bi' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, lijya ngu' cha' tsa'a ngu' ne' laa, ngüijña yu msta jil'i ngu' bi' li'. ⁴Ndyatu se'i ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a tso'o ngu' jil'i nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro jil'i yu:

—Ña'a nu'u xi ji'i ya —nacui
Pedro ji'i yu.

⁵Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha'
cua ta ti ngu' msta' ji'i yu.

⁶—Ná ntsu'u cñi jna' —nacui
Pedro ji'i—, chaca lo cña ntsu'u jna'
cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacui—.
iChacuayá' ji'i Jesucristo Nazaret
ni!, tyatu nu'u cha' tya'a nu'u ycuu'
ti.

⁷Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui'
cha' xatu ji'i yu li'. Hora ti ngua
tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu
ngua tso'o. ⁸Tajua' tsa ndatu yu bi',
nguxana yu ndya'a yu li'; ndyatí yu
ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi'
li', ndya'a yu ndyacu'a yu cha' chaa
tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu
ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu ji'i ycuu'
Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua
tso'o quiya' yu. ⁹Cua na'a leaa ñati
ji'i yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca
ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu
ji'i ycuu' Ndyosi. ¹⁰Nslo ngu' ji'i yu,
cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua
nchca'a to' laa bi' ndijña yu msta' ji'i
ngu' leaa tsá laca yu bi'. Ndube tsa
ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha'
cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

¹¹Ndu Pedro lo'o Juan to' laa
tonu su nacui ngu' “Corredor ji'i
Salomón” li'. Lo'o nu qui'yu nu
ngua tso'o quiya' bi' ni, ndu yu lo'o
ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusñi yu ya'
ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichi
ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube
tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu
ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu
quicha bi' li'. ¹²Cua na'a Pedro ji'i
ñati cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa
ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o ngu'

quiña'a bi' ñi'ya nu ngua ji'i nu
quicha bi':

—Cu'ma ngu' Israel —nacui Pedro
ji'i ngu'—, ¿ni cha' laca ndube tsa ti'
mā? —nacui—. Na ndu ti mā nxña'a
tsa mā ji'i ya —nacui—. Ndube tsa
ti' mā ña'a mā na ca ndyaca ji'i nu
qui'yu re. Nacui mā cha' nchca tsa
ji'i ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o
yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu
ndu'ni ya leaa tsá, nti' mā. Si'i jua'a.
Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca
tso'o quiya' yu re. ¹³Ycuu' Ndyosi
Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni
tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'i tya sa'ni
la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o
Isaac, masi jyo'o Jacob; leaa jyo'o
cusu' ji'na ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycuu'
Ndyosi bi'. Ycuu' Ndyosi laca nu cua
nda chacuayá' ji'i Jesús Sñi' ycuu'
Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' mā ji'i
nu Jesús bi' tsubi' ti, ndyaa lo'o mā
ji'i yu, ndyaa mā ngusta mā qui'ya
ji'i yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o
ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u
Jesús laja ti, ná ntaja'a mā li'. ¹⁴Xcui'
cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcui'
lubii cresiya ji'i yu, lo'o ná nda mā
chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüijña
mā chacuayá' ji'i gobernador bi',
cha' tyu'u laja ti chaca nu laca
preso, nu cua ndyujui ji'i tyuu tya'a
ñati. ¹⁵Lo'o li' ngüijña mā chacuayá'
cujui ngu' ji'i Jesús, masi ycuu' Jesús
laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha'
tye ji'i ñati. Li' ngua'ni ycuu' Ndyosi
cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o
cua ngujui yu. Jlo ti' ya cha' chañi
laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya',
cha' cua na'a ya ji'i yu ña'a lu'ú ti yu
chaca quiya'.

¹⁶Cua nslo mā ji'i nu qui'yu re
nu ngua quicha yu nquicha' —nacui

Pedro ji'ḷi ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlyā ti' ya ji'ḷi Jesús. Nchca tsa ji'ḷi nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a mā cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

¹⁷'Cu'mā ngu' tya'a quichḷi tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii mā tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüijña mā chacuayá' cha' cujuui sendaru ji'ḷi yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo ji'ḷi mā, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. ¹⁸Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi ji'ḷi ycuil' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti'ḷi tsa cua'ni quicha ngu' ji'ḷi Jesucristo; jua'a cujuui ngu' ji'ḷi Jesús, la cui' Jesús nu nda ycuil' Ndyosi ji'ḷi yaa lo yuu chalyuu. ¹⁹Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā ji'ḷi lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā ji'ḷi, cuati jña mā cha' clyu ti' ji'ḷi ycuil' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'ḷi mā chaca quiya' li'. ²⁰Cuati culo ycuil' Ndyosi cña ji'ḷi Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'ḷi cha' caca nu Xu'na na. ²¹Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsā lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycuil' Ndyosi ji'ḷi lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo quityi cua sa'ni la. ²²Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': “Ñi'ya ngulo ycuil'

Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'ḷi Ni lo'o mā, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'ḷi sca nu cusu' tya'a quichḷi tyi na ca nde loo la. Taquiya' mā lcaa cha' nu chcuil' nu cusu' bi' lo'o mā. ²³Si ntsu'u sca ñati nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'ḷi ñati bi' li'; ná caca ñati bi' ñati ji'ḷi ycuil' Ndyosi.” Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

²⁴'La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'ḷi ycuil' Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nchcui' ngu' bi'. ²⁵Lcaa na laca na tya'a ñati ji'ḷi jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'ḷi ycuil' Ndyosi bi'; na cua ngüiñi cha' ji'ḷi Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati ji'ḷi jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': “Sca ñati tya'a nu'u nu tyi'ḷi chalyuu nde loo la”, nacui' Ni ji'ḷi, “bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya ji'ḷi lcaa lo ñati chalyuu”. ²⁶Ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú nu sca ti Sñi' ycuil' ca chaca quiya' lo'o ngujuui yu, jua'a ngulo Ni cña ji'ḷi yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycuil' Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'ḷi lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

**Ndyaa lo'o ngu' ji'ḷi Pedro
lo'o ji'ḷi Juan**

4 Tya ndu Pedro lo'o Juan nchcui' lo'o ngu' ne' laa nu

lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policía nu ndi'i cua ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa. ²Nasi' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan jil'i ñati; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a nga'a cha' tyu'ú lcaa jyo'o ñati chaca quiya' nde loo la. ³Li' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' policía jil'i Pedro lo'o jil'i Juan, cha' su'ba ngu' jil'i ne' chcuá sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujui ngu' bi' jil'i ngu'. ⁴Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati cha' jil'i ycu'i Ndyosi nu ngulu'u ngu' bi' jil'i ngu', hora ti ngusñi ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

⁵Ca chaca tsa ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo jil'i ngu' quichi' Jerusalén, lo'o ngu' cusu' jil'i quichi', lo'o ñati nu nclu'u cha' jo'ó jil'i ngu' ne' laa. ⁶Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo. ⁷Ngulo ngu' jil'i Pedro lo'o jil'i Juan ne' chcuá, ñaa lo'o ngu' jil'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nchcuane nu ngu' cusu' bi' jil'i ngu':

—¿Ñi'ya ngua'ni ma cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacu' ngu' jil'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni ma jo'o jil'i yu?

⁸Li' tso'o tsa nguxtyucua Xtyl'i ycu'i Ndyosi jil'i Pedro, bi' cha' ngua jil'i yu nguxacu' yu cha' jil'i ngu' nu laca loo, jua'a jil'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo jil'i yu —nacu' Pedro jil'i ngu'—, ⁹cua nchcuane ma jil'i ya ni cha' laca

nguxtyucua ya jil'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacu'—, ni cha' ngua'ni ya jo'o jil'i yu re —nacu'—. ¹⁰Cua'a jyaca ma xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu'i Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuii ma jil'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii. Ycu'i Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani. ¹¹Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuaa sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'ma cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ma; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuaa ma jil'i, jua'a laca ycu'i Jesús, cha' ná ndaquiya' ma jil'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi', ¹²bi' cha' nchca jil'i cua'ni lya'a ji'na jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la jil'i, cha' sca ti jil'i Jesús cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

¹³Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' jil'i Pedro lo'o Juan:

—¿Ni cha' laca ná ntsii ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacu' ngu'—. Si'i ñati tlyu laca ngu', si'i ñati nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús. ¹⁴Nga'aa ngujui la cha' nu chcui' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'. ¹⁵Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a

sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcu' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

¹⁶—¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quich'i Jerusalén re cha' bi' —nacui' ngu'—. Ná taca ñacu' na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui' ngu'—.

¹⁷Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati' cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsii na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñati' tilaca laca Jesucristo.

¹⁸Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcu' mā tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati' —nacui' ngu' cusu' ji'i ngu'.

¹⁹Nguxacu' Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'mā, ngu' cusu' —nacui' ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'mā ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'mā cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya? ²⁰Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcu' ya lo'o ñati', lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcu' yu lo'o ya.

²¹Ngua ti' ngu' cusu' xcutsii ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcu' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsii ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quich'i, cha' nu ngu' quich'i ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha'

ngua tso'o yu quicha quiya' bi'.

²²Cua nteje tacui tu'ba yija ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

**Ca ta'a ñati' ji'i Jesucristo
nchcu' lo'o ycu' Ndyosi**

²³Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcu' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. ²⁴Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcu' lcaa ngu' lo'o ycu' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui' ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui' ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui' ngu'—. ²⁵Nda nu'u Xtyi'i ycu' nu'u ji'i David jyo'o cusu' ji'i ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'u lo quityi. Ndi'ya nscua cha' lo quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?

Nelyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

²⁶Cua ndyu'u ti'i lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo ji'i lcaa quich'i, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi ycu' Ndyosi ji'i.

²⁷⁻²⁸Ñi'ya nu cua nchcu' quityi jinu'u nu nguscua jyo'o David sa'ni

la bi' —nacuḡ ngu' jil'i ycuil' Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo jil'i quichi re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycuil' nu'u, masi xcui' lubii tsiya' ti cresiya jil'i nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'u jil'i —nacuḡ ngu'—. Ndyu'u ti'i Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'u chacuayá' jil'i ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'u cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacuḡ ngu' jil'i ycuil' Ndyosi—. ²⁹Xu'na ya, ña'a nu'u ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' jil'i ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'u jil'i ya, bi' cha' xtyucua nu'u jil'i ya juani cha' caja juersa jil'i ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'u lo'o ñati re —nacuḡ ngu'—. ³⁰Ta nu'u chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'u nu xcui' lubii cresiya jil'i quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'u. Tsa lo cua ti cha' chcuil' ya juani.

³¹Lo'o cua ndye cha' nchcuil' ngu' lo'o ycuil' Ndyosi, li' ngüiña ni'i su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa ndyutsii ngu' lo'o nda ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o xa' ñati.

Lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' ngusa'be ngu' jil'i lo'o lcaa tya'a ngu'

³²Se'i ti ndi'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu' bi' lo'o tya'a ngu', sca ti cha' ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha'

xtyucua jil'i lcaa ngu' lo'o tya'a ngu'. ³³Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu' nchcuil' ngu' lo'o xa' ñati cha' cua na'a ycuil' ca ngu' jil'i Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'u yu chaca quiya', nu lo'o ngujuii yu. Lo'o jua'a nguxtyucua ycuil' Ni jil'i lcaa ngu' bi', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o lcaa ñati. ³⁴Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a ngu' nga'aa ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu', cha' lcaa ngu' nu ntsu'u ni'i jil'i, lcaa nu ntsu'u xi yuu jil'i, ndyujui' ngu' na bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'u jil'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵Nda ngu' cñi bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo cha' tacha ngu' cha' bi' jil'i tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo ti' si ntsu'u na nu lyiji jil'i xa' tya'a ngu'. ³⁶La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chipre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' jil'i nu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha' tso'o tsa nxaala' yu tyiquee tya'a ñati. ³⁷Ntsu'u xi yuu jil'i yu bi'. Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi' jil'i xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cña caya' lo yuu bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo.

Ñilo'o Ananías lo'o Safira jil'i ycuil' Ndyosi

5 Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safira. Ndyujui' ngu' xi yuu jil'i ngu' jil'i xa' ñati. ²Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya

clyo; pana tsa cla'be ti cñi nda yu jil'i ngu', cha' cuaana ti ngxco'o yu nu chaca tya cla'be cñi bi' toni'i jil'i yu. Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'. ³Nhcui' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacui—, ¿na laca ngua hi? ¿Ni cha' laca nda nu'u chacuayá' jil'i nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u jil'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi —nacui Pedro jil'i yu bi'—. Nacui nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca re. ⁴Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u jil'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacui nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycu'i' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacui Pedro jil'i nu qui'yu bi'.

⁵Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' nelyú yu lo yuu. Na nelyú ti yu, ngujui yu li'. Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'. ⁶Yala ti lijya xi ngu' cuañi', nguixii ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' jil'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua jil'i jyo'o bi'. ⁸Li' nhcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacui jil'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ma cha' ndyujui' ma yuu bi' jil'i ngu'?

—Chañi —nacui nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' jil'i ya.

⁹—¿Ni cha' laca ngua'ni ma jua'a? —nacui Pedro li'—. Tyucuaa ma, cua ngua'ni stu'ba ma cha' lo'o tya'a ma cha' cua'ni cuayá' ma jil'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma —nacui—. Cua'a jyaca xi ñi'ya ndañi quiya' ngu' cuañi' nu lijya ndyaa ngxatsi' ngu' jil'i jyo'o clyo'o nu'u. La cui' jua'a tsa lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰Hora ti nelyú nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro nelyú, ngujui ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujui. Hora ti ndyi'ya ngu' jil'i jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' jil'i, ndyaa cha' tyatsi' sii' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' ngxatsi' ngu' jil'i. ¹¹Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo cha' jua'a ngua jil'i jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi

¹²Quiña'a tsa chacuayá' nda ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'i ngu' quichi'. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi' xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo ni, ndyu'u ti'i ngu' ca su nacui ngu': “Corredor jil'i Salomón”, cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'. ¹³Xa' la ngu' quichi' ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nhcui' ngu' jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo. ¹⁴Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' jil'i ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu'

cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. ¹⁵Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' ji'i ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' ji'i ngu' quicha bi' lo jaa', masi lo qui'ña, cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'. ¹⁶Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi'i ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o ji'i ngu' nu cua ngusñi cui'i cuxi ji'i. Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' nde quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nhcube' ngu' ji'i Pedro lo'o Juan

¹⁷Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, xqui'ya cha' qui'ña'a tsa cña tlyu ndyu'ni ngu' cuentya ji'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ¹⁸Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' ji'i ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcu'a. ¹⁹Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca ji'i ycu'i Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcu'a cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu':

²⁰—Yaa clya ma —nacui—, yaa ma ne' laa tonu jua cha' culu'u ma cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ñati ma —nacui—. Ta ma cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

²¹Ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyatí ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo ji'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsa'a ngu', tsa'a culo ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u ne' chcu'a bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu. ²²Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcu'a, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcu'a bi'. Hora ti nguxtyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

²³—Ndyalaa ya toni'i chcu'a —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcu'a bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcu'a, nga'aa tucui ndi'i ne' chcu'a na'a ya li'.

²⁴Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policia nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'. ²⁵Li' ndyalaa sca ñati slo ngu':

—¿Ha ná jlo ti' ma mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba ma ji'i ne' chcu'a la caa? —nacui yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nclyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

²⁶Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cua bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cua ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa ji'i ngu' lo'o ngusñi ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policia ji'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycu'i policia.

²⁷Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuayá' ji'i ngu' bi'.

Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸—Cua ngulo ya cña jil'i mā — nacui' sti jo'ó jil'i ngu' preso—, cha' ná culu'u mā cha' jil'i jyo'o Jesús bi' jil'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua jil'i mā juani? ¿Ni cha' laca ná nduna mā? —nacui—. Nclyu'u mā cha' bi' jil'i lcaa ngu' quichi' Jerusalén re, lo'o jua'a nti' mā sta mā qui'ya jil'i ya cha' ndyujui' ya jil'i Jesús.

²⁹Nguxacui' Pedro cha' jil'i sti jo'ó bi' li', cuentya jil'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya jil'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi jil'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu jil'i ya —nacui' Pedro jil'i ngu'—. ³⁰Cua ndyujui' mā jil'i Jesús, ngujui'i ca'a mā jil'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu' Ndyosi nu ngua ycu' Ndyosi jil'i lcaa jyo'o cusu' jil'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹Nchca jil'i Jesús bi' cuityi' yu cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati chalyuu. Ycu' Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui' ca su ntucua Ni nda ycu' Ndyosi su tyi'i Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' jil'na li'. ³²Cha' liñi nchcui' ya lo'o mā cha' cua na'a ya jil'i ycu' Jesús bi'. Cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni jil'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' jil'i Jesucristo nu nclyu'u ya jil'i lcaa ñati.

³³Lye tsa ngunasi' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu

nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cujuui ngu' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo bi' li'. ³⁴Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nclyu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a quichi' tyi yu. Nclyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati ña'a ngu' jil'i nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsa'a nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti. ³⁵Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'ma, laca mā loo jil'i ngu' Israel —nacui' yu jil'i ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi' —nacui—. ³⁶Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaaala tsa, nu naa Teudas; nguti'i yu xi loyuu re. Jlya tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui' yu cha' ñati tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati lo'o yu; pana nu lo'o ndyujui' ñati jil'i yu, li' ngusna lyiji nu ñati tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' jil'i yu jua'a ti li'. ³⁷Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi ngu' quichi, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' jil'i tyuu tya'a ñati cha' tyu'u lca'a ngu' jil'i yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua jil'i Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujui' ñati jil'i yu. Ndye cha' jil'i yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ³⁸Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na jil'i ngu'

bi'. Si ñati ti ngulo cña jil'i ngu' bi', tye cha' jil'i ngu' jua'a ti li'; ³⁹si chañi cha' ycu' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña jil'i ngu' bi', cu'ma ná nchca jil'i ma cua'ni tye ma cha' jil'i ngu' bi' li'. Na nxuü tya'a ma lo'o ycu' Ndyosi laca si cua'a ma jil'i ñati jil'i Ni.

⁴⁰Ndyuna ngu' cusu' cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' jil'i ngu' nu ndü nde liya' bi' cha' tyaa ngu' nde nil'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cña jil'i xcä cha' quiji'i jil'i preso bi'. Li' liñi tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña jil'i preso bi', cha' nga'aa chcu' ngu' cha' jil'i Jesucristo lo'o xa' ñati. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo. ⁴¹Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcube' ngu' nu laca loo bi' jil'i ngu' xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús. ⁴²Lcaa tsa nclyu'u ngu' jil'i ñati ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati; xcu' nclyu'u ngu' cha' jil'i Jesucristo jil'i ngu', cha' Jesús laca ycu' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ntajatya tsa ngu' jil'i tya tsubi' la.

Nda ngu' cña jil'i nu cati tya'a ñati

6 Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha'cña jil'i ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'i —nacui' ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' jil'i nu cuna'a ti'i nu nchcui' cha'cña jil'i ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui' ngu'.

²Bi' cha' nguane nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' jil'i ngu' cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' nu laca ñati jil'i Jesucristo, cha' chcu' ngu' lo'o ñati bi':

—Ntsu'u cña jil'i ya cha' culu'u ya cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i lcaa ñati —nacui' ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcu' ndya'a tyiquee ya jil'i na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—. ³Cu'ma ngu' tya'a na, tso'o la si sube ma tya chcati tya'a ngu' tya'a ma nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucua ngu' jil'i lcaa ngu' ti'i tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati nu tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i, ñati nu nclyacua tso'o ti', ñati nu ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i cha' ta la juersa jil'i, cha' taca cña'asii tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma cña jil'i cha' caca ngu' cña bi'. ⁴Li' caja la xi tyempo cha' chcu' ya lo'o ycu' Ndyosi, cha' culu'u ya cha' jil'i Jesucristo jil'i xa' ñati.

⁵—Tso'o lacua —nacui' lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' jil'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' jil'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' jil'i Felipe, lo'o jil'i Prócoro, lo'o jil'i Nicanor, lo'o jil'i Timón, lo'o jil'i Parmenas, lo'o jil'i Nicolás nu ngu' quichi' Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la. ⁶Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' jil'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' jil'i nu

cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo cña bi'.

⁷Lcaa tsá nda ngu' cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca jil'i cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' jil'i Jesucristo nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó jil'i ngu' judío nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' jil'i Esteban

⁸Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycuil' Ndyosi. Cua nda ycuil' Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati. ⁹Pana ntsu'u ñati nu lijya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichi Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa jil'i ngu' libertades, su ndyu'u til'i ngu' nu ngua preso jil'i ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban. ¹⁰Ná ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' ngana jil'i Esteban, cha' cua nda Xtyi'i ycuil' Ndyosi juersa jil'i yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'. ¹¹Li' nguane ngu' bi' jil'i xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichi. Nacu' ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcui' Esteban jil'i ycuil' Ndyosi; lo'o jua'a jil'i jyo'o Moisés nchcui' yu cha' cuxi, nacu' ngu' cuiñi bi'. ¹²Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu',

ngunasi' tsa ngu' jil'i Esteban li'. Ngusñi ngu' jil'i yu, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' jil'i yu lo'o ngu'. ¹³Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcui' cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsá chiya'a nchcui' nu qui'yu re —nacu' ngu' cuiñi bi'—. Nchcui' ca'a yu jil'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcui' ca'a yu jil'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil'na —nacu'. ¹⁴Cua ndyuna ya lo'o nchcui' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús jil'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu jil'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña jil'i ycuil' Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacu' nu ngu' cuiñi bi' jil'i ngu'.

¹⁵Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' jil'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca' jil'i ycuil' Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jil'i.

Cha' nu nchcui' Esteban lo'o ngu' nu laca loo

7 Li' nchcuane xu'na sti jo'ó jil'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re? —nacu'.

²Nguxacu' Esteban cha' jil'i li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quichi tyi na —nacu' yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' 'na, chcuil' na' xi lo'o ma —nacu' yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni jil'i jyo'o cusu' jil'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi'i

jyo'o cusu' bi' nde quichĭ tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quichĭ Harán nu ngua li'. ³“Xtyanu nu'u jilĭ loyuu quichĭ tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u jilĭ ngu' tya'a nu'u”, nacui' ycuil' Ndyosi jilĭ Abraham bi' li'. “Tsa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyilĭ nu'u”, nacui' Ni. ⁴Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu jilĭ ngu' Caldea, ndyaa yu quichĭ Harán, ndyanu yu ca quichĭ bi' tyuu yija. Nu lo'o ngujui sti Abraham, li' ngulo ycuil' Ndyosi cña jilĭ yu cha' tsa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndilĭ na juani. ⁵Pana ná nda ycuil' Ndyosi chacuayá' caja yuu jilĭ yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yuu re jinu'u, jua'a jilĭ sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u”, nacui' ycuil' Ndyosi jilĭ yu. ⁶Lo'o li' nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya': “Tsa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu”, nacui' Ni. “Li' tyanu ñatĭ jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi jilĭ ñatĭ jinu'u”, nacui' Ni. “Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña jilĭ ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya'. ⁷Li' xcube' na' jilĭ ngu' bi' xqui'ya cha' ti'í tsa xcube' ngu' jilĭ ñatĭ jinu'u. Tyu'u ñatĭ jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li'.” ⁸Ngüiñi cha' jilĭ ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña jilĭ yu cha' xi'yu ngu' quiji' lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' jilĭ ycuil' Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu

jyo'o Abraham quiji' sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsą ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiji' sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula jilĭ jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' jilĭ lcaa na laca ngu' bi'.

⁹Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsą ngua ñasi' tsa tya'a yu jilĭ nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' jilĭ yu jilĭ xa' ñati. Ngüi'ya ngu' jilĭ nu José bi', ndyaa lo'o ngu' jilĭ yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycuil' Ndyosi jilĭ José, ¹⁰ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey jilĭ ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón jilĭ yu, nda rey cña jilĭ yu, cha' ngua nu José bi' loo jilĭ lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a jilĭ lcaa msu nu ntsu'u toni'ĭ jilĭ rey Faraón bi'.

¹¹Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaán. Ti'í tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' ji'na. ¹²Li' ngujui cha' jilĭ Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña jilĭ sñi' yu cha' tsa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' ji'na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'. ¹³Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' jilĭ jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca

tya'a yu li'. ¹⁴Lo'o li' nda José cha' ndyaa cacha' jil'i sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndi'i yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'. ¹⁵Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujuii yu. Li' ngujuii lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' ji'na bi' ni. ¹⁶Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' jil'i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' jil'i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quichi Siquem; tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham jil'i ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsa'a sñi' tsa'a xatsi' jil'i ycai'.

¹⁷Cua ndyatü la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycai' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'. ¹⁸Xa' rey ngua loo jil'i ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'. ¹⁹Nguñilo'o rey bi' jil'i jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' jil'i ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' jil'i lcaa cubi' qui'yu jil'i ngu', cha' cajaa cubi', cha' nga'aa catü la ngu' bi'. ²⁰Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycai' Ndyosi ña'a jil'i nu piti bi'. Sna co' ti nguti'i yu lo'o xtya'a yu lo'o sti yu, cha' nguxcati' xtya'a yu jil'i yu. ²¹Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' jil'i cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquije cubi' bi' jil'i, ndyi'ya jil'i ndyaa

to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a. ²²Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcu'i' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa jil'i yu.

²³Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsa'a na'a yu jil'i ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'i ngu'. ²⁴Li' na'a yu jil'i sca ngu' Egipto nu ti'í tsa nchcube' jil'i sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés jil'i nu ngu' tya'a yu bi', ngujui'i yu jil'i nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii yu jil'i bi'. ²⁵Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni jil'i ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'i cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu. ²⁶Nguxee chaca tsá ndyalaa yu ca su ngusu'u tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxuu tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxuu tya'a ma?" nacui yu jil'i ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxuu tya'a ma." ²⁷Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' jil'i Moisés, nguxacui cha' jil'i yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo jil'i cua?" nacui jil'i nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'u jil'i cua?" nacui. ²⁸"Ni'ya nu ndyujuii nu'u jil'i nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuui nu'u jna' nti' nu'u juani?" ²⁹Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'i yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

³⁰Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cacia ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaqui, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xca jii' ycu' Ndyosi jii' yu. ³¹Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacia la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu: ³²“Ycu' Ndyosi laca na”, nacui nu Xu'na na. “La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'u jna”, nacui Ni. “Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na.” Ndyutsii tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcua tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu jii' quii' tsiya' ti. ³³Chaca quiya' nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o yu li': “Clyo clya nu'u caña nu nga'a quiya' nu'u”, nacui Ni, “cha' slo na' ndu nu'u. Tacati tsa ca nde cha' ycu' Ndyosi laca na”. ³⁴Cua na'a na' jii' lcaa ngu' Israel tya'a nu'u ca su ndi'i ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' jii' lcaa cu'ma cha' caca ma ñati' na, pana juani lye tsa nchcube' ngu' cuxi bi' jii' ñati' na. Ndyuna na' cha' xñi'i tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' jii' ngu'. Juani culo na' cña jinu'u cha' xtyuu nu'u tyaa nu'u nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'.”

³⁵Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo jii' ngu': “¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo jii' cua, cha' cua'ni cuayá' nu'u jii' cua?” nacui ngu' jii' yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua

ngusubi ycu' Ndyosi jii' yu cha' caca yu loo jii' ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá Ni jii' ngu' bi', cha' ti'i tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycu' Ndyosi cña jii' Moisés nu lo'o na'a yu jii' xca jii' ycu' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaqui bi'. ³⁶Nda ycu' Ndyosi chacuayá' jii' jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua jii' yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua jii' yu ngulo yu cña jii' lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés jii' ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' jii' ycu' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'. ³⁷La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: “Cua ngulo ycu' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' jii' Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña jii' chaca ngu' tya'a na nde loo la”, nacui nu Moisés bi' jii' ngu' nu ngua li'. ³⁸La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca jii' ycu' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlya ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na jii' juani.

³⁹Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu',

cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca ngu' ji'i. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' ji'i loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyuu ngu' loyuu bi' chaca quiya'.⁴⁰ Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' ji'i jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: “¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na ji'i, ñi'ya ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca jo'ó?” nacui' ngu' ji'i nu Aarón bi'. “Cua ngulu'u Moisés tyucui' ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana juani nga'aa jlo ti' na na laca ngua ji'i yu bi'.”⁴¹ Li' ngüiñá ngu' sca toro cuañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó ji'i ngu'. Ndyujui' ngu' bata ca slo jo'ó bi' ji'i ngu', cha' ta ngu' msta ji'i jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' ji'i jo'ó nu ngüiñá ycu' ca ngu' ji'i.⁴² Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu': “Culaya' na' ji'i ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'”, nacuj Ni. “Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua.” Jua'a ngulacua ti' ycu' Ndyosi, bi' cha' ngxtyanu Ni ji'i ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cug; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi ji'i ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo nat'i btyi, nacuj ycu' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujui' ma na'ni bi'?

Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta 'na.

⁴³ Ndyi'ya lo'o ma ji'i ni'i sube ji'i jo'ó Moloc, ndyi'ya lo'o ma ji'i sca cuii nu laca jo'ó Renfán; tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá ma cha' caca jo'ó bi' xu'na ma. Bi' cha' cua'ni na' cha' tsa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ma nde chaca chalyuu nu tyijyu' la; tsa ma chaca tsu', nde quichi Babilonia cha' chcube' ma cajua.

Jua'a nchcui' ycu' Ndyosi lo'o nguscua jyo'o cusu' cha' ji'i Ni lo quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ Nguta'a yu'u jyo'o cusu' ji'na ca lo nat'i btyi. Ntsu'u sca ni'i quiji na'ni ti ji'i ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu' ji'i ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti' ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya ni'i quiji bi'. Ycu' Ndyosi ngulu'u cña ji'i jyo'o Moisés bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'i bi'.⁴⁵ Nu lo'o ngujui' nu Moisés bi', li' ngusubi Ni ji'i jyo'o Josué cha' caca yu loo ji'i jyo'o cusu' ji'na. Lo'o ni'i quiji bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lo'o ndyalaa ngu' loyuu re. Li' ngulo'o ycu' Ndyosi ji'i xa' la ñati, ngulo'o Ni ji'i lcaa ngu' ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti. Nguxtyanu ngu' ji'i ni'i quiji bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo lo'o ngua jyo'o David loo ji'i ngu'.

⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i nu David bi'. Li' ngua ti' David cuiñá sca ni'i su caca tyi ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ndyosi laca loo ji'i ñati ji'i Jacob.⁴⁷ Pana ná tso'o nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni David jua'a; nu lo'o cua nguluu sñi' jyo'o David nu ngua naa Salomón, li' nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'i yu cuañi' bi', cha' cuiñá yu ni'i bi'.

⁴⁸Lo'o ycu'i' Ndyosi ni, ná ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'i nu ngüiñá ñati ti, cha' laca ycu'i' Ndyosi loo ji'i lcaa ca chalyuu. Ñi'ya nguscua sca jyo'o cusu' cha' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹Ntsu'u tyi na' nde cua, nacui ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na. Sca ti na' ndyi'ya loo na' ji'i tyucui ña'a chalyuu, nacui Ni, bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu sca ni'i su tyi'i na', nacui Ni, ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

⁵⁰Ycu'i' na' ngüiñá na' lcaa na nu ntsu'u tyucui ña'a chalyuu.

⁵¹Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a ma taquiya' ma cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ma. Tacalya tsa hique ma, cha' ná nduna ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti; jua'a lcaa tsa chii nti' ma lo'o ncyacua ti' ma cha' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. La cui' ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' ji'na cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni ma juani. ⁵²Cua nguxcub' jyo'o cusu' ji'na ji'i lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati cua sa'ni. Cua ndyujuii ngu' bi' ji'i jyo'o cusu' nu nguscua cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ndi'ya: “Tyalaa sca ñati nde chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya ji'i yu bi' caca”, nacui jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati nu nchcui' quityi cha' ji'i. Chiya'a tsa ngua'ni ma nu lo'o ndyujuii ma ji'i yu. ⁵³Xca ji'i ycu'i' Ndyosi laca nu nda cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ma sa'ni la, cña nu ngulo ycu'i' Ni ji'i ma laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' ji'i ma juani,

pana ná ntaja'a ma taquiya' ma ji'i cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ma lo quityi bi'.

Ndyujuii ngu' ji'i Esteban

⁵⁴Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'i cloo ngu' cha' ñasi' ngu'. ⁵⁵Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' ña'a yu ji'i; xee ji'i ycu'i' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu ji'i ycu'i' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu'i' Ndyosi.

⁵⁶—Ña'a ma yi'a —nacui Esteban ji'i ngu' li'—, cua ngusaala ycu'i' Ndyosi nde cua —nacui—. Cua na'a na' ji'i ycu'i' nu nda Ni ji'i lijya cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu'i' Ndyosi.

⁵⁷Cuii tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban. ⁵⁸Ntejeya' ngu' ji'i nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde to' quichi. Li' ngu' quee ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo. ⁵⁹Laja lo'o ngu' quee ji'i nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacui Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':

—Xu'na na' —nacui yu—, ná sta nu'u qui'ya ji'i ñati re cha' ngu' quee jna' —nacui Esteban ji'i Jesús.

Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngujuui yu li'.

**Tyaala tsa Saulo ji'i ñati
ji'i Jesucristo**

8 Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujuii ngu' ji'i Esteban. La cui' tsā bi' nguxana yu, ti'í tsa nchcubē' yu ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichī Jerusalén. Lya' tsa ti' yu ji'i ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichī nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén. ²Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi'i tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o ji'i bi'. ³Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcubē' yu ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo li'. Ndyati yu ca ni'i ji'i ngu', ntejeya' yu ji'i ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu ji'i ngu' cuna'a bi', cha' tyaa lo'o yu ji'i ngu' ne' chcuā.

**Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu
su cuentya Samaria**

⁴Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichī bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichī ca su ndyaa ngu'. ⁵La cui' jua'a ndya'a sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichī ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichī bi'. ⁶Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichī cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi

nu ngua'ni Felipe slo ngu'. ⁷Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cuii nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya. ⁸Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichī bi' li'.

⁹Quichī bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nhcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycu'i ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quichī cha' nu nhcui', jlyā ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu. ¹⁰Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichī, lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nhcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu — nacui' ngu' quichī bi' li'.

¹¹Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlyā ti' ngu' lcaa cha' nu nhcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichī bi'. ¹²Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichī; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycu'i Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nhcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a. ¹³Lo'o ycu'i Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsā ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube

tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

¹⁴Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña jil'i Pedro lo'o Juan cha' tsa'a ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'. ¹⁵Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya jil'i lcaa ngu' quichi nu cua ngusñi cha' jil'i Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' jil'i ycu'i Ndyosi cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi'. ¹⁶Bilya tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe jil'i ngu' nu lo'o ngua ti' ngu' caca ngu' ñati jil'i Jesucristo. ¹⁷Ngusta ya' Pedro lo'o Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi'.

¹⁸⁻¹⁹Na'a Simón cha' nu lo'o ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' li'. Nchcui' Simón lo'o ngu' bi' li':

—Ta na' cñi jil'i mā si xtyucua mā jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui' Simón—. Lo'o na' ntā' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' —nacui'.

²⁰—Stu'ba ti cua'ni tye ycu'i Ndyosi jinu'u lo'o lcaa cñi jinu'u —nacui' Pedro jil'i Simón li'—. Nu cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycu'i Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui'—. ²¹Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'o ya. ²²Culochu' nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca

chcui' nu'u lo'o ycu'i Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u. ²³Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

²⁴Nguxacui' Simón cha' jil'i ngu' li': —Cua'ni mā cha' tso'o chcui' mā lo'o ycu'i nu Xu'na na cuentya jna' —nacui' Simón jil'i ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui'—, cha' nga'aa cua'ni ycu'i Ndyosi ñi'ya nu nacui' mā jna'.

²⁵Quiña'a la cha' jil'i ycu'i Ndyosi ngulu'u Pedro lo'o Juan jil'i ngu' li', nchcui' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' jil'i Jesús. Lo'o li' ndu'u ngu' yaa ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucui' nteje tacui ngu' tyuu quichi loyuu su cuentya Samaria, ngulu'u ngu' jil'i ngu' lcaa quichi bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

²⁶Lo'o li' nchcui' sca xcā jil'i ycu'i Ndyosi lo'o Felipe:

—Nslo nu'u tyucui' nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichi Gaza. Tsa'a nu'u xi tyucui' bi' —nacui' xcā bi' jil'i Felipe.

Nscua tyucui' bi' nde sca nati' btyi su ná ntsu'u hitya. ²⁷Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucui' bi', lo'o li' na'a jil'i sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo jil'i lcaa cñi nu ntsu'u jil'i reina nu laca loo jil'i loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi'

Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁸Li' ngxutyuu tyucuii ñaa yu cha' tyaa quichi' tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu ji'i, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁹Nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o Felipe li'; Xtyi'i ycu'i Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i Felipe nchcui' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua ji'i carreta jua —nacu'i Ni ji'i Felipe.

³⁰Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a ji'i carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'o jua'a ndyuna cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'o ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaías ngua bi'. Li' nguxana nchcui' Felipe lo'o nu cusu' bi':

—¿Tsa xi la? —nacu'i Felipe ji'i.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcui' nu'u lo quityi cua? —nacu'i Felipe ji'i.

³¹—Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacu'i nu cusu' bi' li'—. Tyacu'i nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'. ³²Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'i' bi' nchcui' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quicha' hichu' ni',

jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la;

masi cujuui ngu' ji'i yu, ná sca cha' xacu'i yu ji'i ngu' bi' li'.

³³Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná liñi cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcui' na cha' tya caja sñi' yu, xqui'ya cha' cua cujuui ti ngu' ji'i yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi'i yu nde chalyuu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacu'i yu ji'i—.

¿Ti ji'i cujuui ngu' nacu'i quityi re?

—nacu'i yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaías cha' ji'i ycu'i ca ti? ¿Ha si'i cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵Nguxacu'i Felipe cha' ji'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁶Nu lo'o ndyaa ngu' tyucui' bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacu'i yu—.

¿Ha ná cua'ni cha' tso'o ta chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷—Tso'o —nacu'i Felipe ji'i—.

Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacu'i nu cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu'i Ndyosi.

³⁸Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu ji'i cha' tsatu carreta ji'i cha' ca'ya nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa

ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁹Ndye ntyucuatya ji'i, li' ndu'u ngu' lo hitya bi'. Hora ti ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i cha' tsa chaca se'i; nga'aa na'a nu cusu' bi' ji'i Felipe li'. Ndyaa nu cusu', nu ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu quichi tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu cusu' bi' li'. ⁴⁰Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua ndyalaa quichi Azoto. Ndyaa nde su ndi'i tyuu tya'a quichi cha' culu'u cha' ji'i Jesucristo ji'i ñati bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quichi Cesarea.

**Nguxcutsa'a ycu'i Ndyosi
cresiya ji'i Saulo**

9 Ña'a ti ñasi' tsa Saulo ji'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu ji'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu cujuui yu ji'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti jo'ó ji'i ngu' judío, ²cha' nti' yu culo yu quityi chacuayá' ji'i cha' tsa sca' yu ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nti' yu tsa yu quichi Damasco cha' culu'u yu quityi chacuayá' bi' ji'i ngu' nu laca loo ne' laa bi', nu laa ji'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' ji'i ñati ji'i Jesucristo quichi bi', cha' xtyuu yu tyaa lo'o yu ji'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcu'a ti ña'a ñati bi' tejeya' yu ji'i ngu', nti' yu. ³Ngusñi yu tyucui ndyaa yu ca quichi Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quichi bi', li' tsi tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu ji'i ycu'i Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji'i xee bi' lo yuu. ⁴Nclyú yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacu'i Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?

⁵—¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacu'i Saulo.

—Jesús laca na' —nacu'i Ni—. Na nxuu tya'a nu'u lo'o na' laca —nacu'i Ni—. La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i nu'u. Ñi'ya nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu'i ca ti nu'u.

⁶Lye tsa nchcua Saulo cha' ndyutsii yu li'.

—¿Ñi'ya nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacu'i Saulo li'.

—Tyatu nu'u ni —nacu'i Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichi Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cuentya jna'.

⁷Ndyutsii tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcu'i ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcu'i ycu'i Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcu'i.

⁸Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Damasco. ⁹Sna tsá ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsá, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcui' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰La cui' quichi Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcu'i xcalá na, jua'a nchcu'i ycu'i nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacui Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacui Ananías.

¹¹—Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacui nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si ndi'i Saulo nu ca tyi quichi Tarso ndacua. Nta' cha' tsa' nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti na' juani. ¹²La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcui' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' sta ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³—Xu'na —nacui Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcui' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu ji'i ñati jinu'u nu ndi'i nde quichi Jerusalén. ¹⁴Lo'o juani cua ndyalaa yu quichi re, ndyi'ya lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'ó cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycu' nu'u.

¹⁵Nguxacui ycu' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu' cha' tsa' nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacui Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacui Ni—. Tsa' yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsa' yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsa' yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu. ¹⁶Culu'u na' ji'i yu ñi'ya cha' ti'f nu tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati.

¹⁷Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyatí Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcui' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacui yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucui su liya nu'u ca quichi re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiya'; bi' cha' liya na' slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xty'i ycu' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu. ¹⁹Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti' yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichi Damasco bi'.

Nchcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi Damasco

²⁰Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichi bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi. ²¹Quiña'a tsa' ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nchcube' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichi Jerusalén? —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichi re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²²Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca ycu' Jesús, la cui' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i yaa chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

²³Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Saulo. ²⁴Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujuui ngu' ji'i. Ca to' quichi bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua cha' xñi ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cua to' lo'o tsá talya. ²⁵Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucui ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶Ndyalaa Saulo ca quichi Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati ji'i Jesucristo ca quichi bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús. ²⁷Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' hcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'i ycu' nu Xu'na na —nacu' Bernabé ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i ycu' Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichi Damasco, nchcui' Ni lo'o yu li' —nacu'—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichi bi'.

²⁸Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nchcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichi Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu. ²⁹Lo'o jua'a ná ndyutsii yu, nda yu cha' ji'i ycu' Jesús lo'o ngu'

quichi bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nchcui' cha' griego, nchcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu. ³⁰Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichi Cesarea. Nchcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichi Tarso.

³¹Li' ndyaa ti'i ti ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsá ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' lcaa cña nu nti' ycu' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xtyi'i ycu' Ndyosi nda juersa ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

³²Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcaa ti quichi su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i Jesucristo bi' ca quichi Lida. ³³Lo'o jua'a ndi'i sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas quichi bi'; cua nchcu' tyucuí yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'. ³⁴Li' nchcui' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacu'— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacu'—. Bi' cha' tyatú nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatú Eneas li'. ³⁵Lcaa ñati na'a ngu' ji'i nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichi tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichi Sarón na'a ngu' ji'i yu. Li' ngusñi

ngu' cha' ji'i ycu'i Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶Cua ndi'i sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichi Jope, jua'a ñati ji'i Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcui' ngu' cha'cña ji'i ngu' griego ji'i ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' ji'i lcaa ngu' ti'i.

³⁷Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'i Pedro quichi Lida, ngusñi sca quicha ji'i ma', ngujui ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' ji'i jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' ji'i ngusta ngu' ji'i ca chaca ba'a ni'i bi' nde cua. ³⁸Cua ngujui cha' ji'i ngu' cha' ndi'i Pedro quichi Lida, bi' cha' nguane nu ñati ji'i Jesucristo ji'i tucua tya'a ñati ji'i cha' tsa ngu' cuane ngu' ji'i Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichi Jope ndi'i quichi Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcui' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichi Jope lo'o ya hora ti —nacui' ngu' ji'i nu Pedro bi' li'.

³⁹Hora ti ndu'u Pedro lijya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'i, ngulu'u ngu' ji'i Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'i lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' cha' cua ngujui. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' ji'i yu lcaa late' nu cua ngujyacuá nu jyo'o bi' cha' ta xlya'be ti ji'i ngu'. ⁴⁰Nchcui' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma' xi nde liya' —nacui' yu ji'i ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatú sti' Pedro nchcui' yu lo'o

ycui' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcui' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacui' yu—, tyatú nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'i Tabita bi' cloo; li' nguxña'a ji'i Pedro, hora ti ndaca'a li'. ⁴¹Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatú yu ji'i ma'; li' ngusi'ya yu ji'i ngu' nu ndi'i nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati ji'i Jesucristo bi' nde ni'i lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' ji'i Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'. ⁴²Lcaa ngu' quichi Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' ji'i nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quiña'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Jesús nu Xu'na na li'. ⁴³Ndyanu Pedro tyuú tsa quichi Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

Nchcui' Pedro lo'o Cornelio

10 Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichi Cesarea; laca Cornelio capitán ji'i sca latya ngu' sendaru nu nacui' ngu' cha' latya Italiano laca ngu'. ²Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyucua tsa yu ji'i ngu' ti'i. Lcaa tsa ntsu'u yu nchcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi. ³Lo'o li' ntsu'u sca tsa ndyalaa sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusii ndyalaa xca bi'. Ñi'ya ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xca bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacui' xca ji'i yu.

⁴Ndyutsii tsa Cornelio lo'o na'a yu ji'i xca bi' li'.

—Xu'na —nacui yu—, ññi'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycuí' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacui xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyi'u ti' ycuí' Ndyosi jinu'u. ⁵Juani culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' quichi Jope. Quichi bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. ⁶Cua ndyalaa yu toni'i jil'i chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

⁷Ndu'u xca jil'i ycuí' Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio jil'i tucua tya'a msu jil'i, lo'o jil'i sca sendaru nu ndu'ni cña jil'i; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu jil'i ycuí' Ndyosi. ⁸Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua jil'i ycuí' tsa; li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' tsaqui'ya ngu' jil'i Pedro ca quichi Jope bi'.

⁹Nguxee chaca tsā ndya'a ngu' nde tyucui Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quichi bi'. La cui' hora bi' ndyacuí Pedro ndyaa yu que ni'i cha' chcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'i bi'. ¹⁰Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'i bi'. ¹¹Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycuí' Ndyosi nde cua; ngutacui ñi'ya nti' sca tasá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'i tasá bi' lo yuu. Jua'a

ña'a nti' yu. ¹²Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tasá nu ndati'i nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña. ¹³Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacui Ni jil'i yu—, cujuui clyu nu'u jil'i na'ni cua cha' cacu nu'u jil'i.

¹⁴—Ná nchca jna', Xu'na —nacui Pedro jil'i—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya jil'i cuare.

¹⁵Xa' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacuí nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si cua nacui ycuí' Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶Sna quiya' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuc'o tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya', ña'a ndacu ti lo'o juu. ¹⁷Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'i; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña jil'i cha' caa ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' jil'i ngu' quichi mala ntucua tyi Simón nu laca cuityi quiji, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'i. ¹⁸Li' cui' ndacha' ngu' jil'i nu laca tyi si nga'a Simón Pedro. ¹⁹Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycuí' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati nclyana ngu' jinu'u —nacui Ni jil'i Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'i—. ²⁰Cua'ya nu'u yala ti cha' tsa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' jil'i ngu', na' ngulu cña jil'i ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcu' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' lacā nu ndya'a mā ncl yana mā —nacui Pedro jil'i ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' jil'i mā nti' mā?

²²—Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña jil'i ya cha' caā ya ca nde —nacui ngu' jil'i Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u jil'i nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca jil'i ycu' Ndyosi jil'i Cornelio cha' ta yu jil'i ya caā ya ca nde, caqui'ya ya jinu'u cha' tsa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi' Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycu' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcu' nu'u lo'o.

²³—Tyaa mā ni'lī —nacui Pedro jil'i ngu'—. Ntsu'u su caja' mā ca nde. Ca la quee tsa na cajua.

Nguxee chaca tsā, li' ndu'u ngu' quichi' Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati' jil'i Jesucristo nu ca tyi quichi' bi'.

²⁴Tsā nchca tyucuaa ndyalaa ngu' quichi' Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya jil'i ngu'; cua laca ndyu'u ti'lī ngu' tonil'i jil'i, lcaa ñati' tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'.

²⁵Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatū sti' nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu jil'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi. ²⁶Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatū yu jil'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatū nu'u, cusu' —nacui Pedro jil'i—, tyucuaa na laca na ñati' chalyuu ti.

²⁷Tya nchcui' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatī ngu' ndyaa ngu' ni'lī. Li'

na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati' ndyu'u ti'lī ni'lī bi'. ²⁸Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li'.

—Jlo ti' mā cha' ná ntsu'u chacuayá' jil'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti'lī ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' —nacui Pedro jil'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyatī ya ni'lī jil'i ngu' xa' tsu' —nacui—. Pana cua ngulu'u ycu' Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcu' na' jil'i xa' ñati' cha' ñati' cuxi laca ngu', cha' si'i ñati' lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. ²⁹Bi' cha' lijya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' lijya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcui' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' jil'i cu'ma nti' mā?

³⁰Nguxacui Cornelio cha' jil'i Pedro li'.

—Cua ngua jacua tsā nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi su nga'a na' ni'lī re —nacui jil'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati' slo na' nu lacu' late' ngati', hasta ntyijil'i xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusi' ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'. ³¹Nchcui' yu bi' lo'o na': “Cornelio”, nacui yu, “cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu nchcui' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na'a ycu' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'lī; bi' cha' cua ndyi'u ti' ycu' Ndyosi jinu'u. ³²Juani culo nu'u cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' quichi' Jope; quichi' bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsa ngu', tsa cacha' ngu' jil'i yu cha' caā yu ca nde. Cua ndi'lī yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u

yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u." ³³Jua'a nacui ñati bi' jna' —nacui Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña jil'i ngu' cha' tsa ngu' ca su ndil'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'l' lcaa tya'a ya se'l' ti chacuayá' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycuil' Ni lo'o nu'u cha' chcuil' lo'o ya.

**Cha' nu nchcui' Pedro lo'o
ngu' slo Cornelio**

³⁴Li' nguxana Pedro ngulu'u yu jil'i ngu' bi':

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyuu —nacui—. ³⁵Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni. ³⁶Cua nda ycuil' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti' ti tyil'i cresiya jil'i ñati chalyuu xquilya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati. ³⁷Jlo tso'o ti' mā ña'a cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Clyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya jil'i ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel. ³⁸Jlo ti' mā ñi'ya nguti'l' Jesús chalyuu, la cui' Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycuil' Ndyosi Sti yu jil'i Jesús, nda la Ni juersa jil'i nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'l' ycuil' Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti'l' jil'i

xquilya cha' ngusñi cui'l' cuxi jil'i ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua ycuil' Ndyosi jil'i yu. ³⁹Cua na'a ya lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichi Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichi tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o mā. Li' ntejeya' ngu' jil'i Jesús, ngujui'l' ca'a ngu' jil'i yu lo crusi; jua'a ngujui yu li'. ⁴⁰Pana nu lo'o ndya'a sna tsa, li' ngua'ni ycuil' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁴¹Li' ndu'u tucua yu nde su ndil'i ya; ná na'a lcaa ngu' quichi bi' jil'i yu, cua laca ti ñati tya'a ya na'a ya jil'i yu. Cua ngusubi ycuil' Ndyosi jil'i ya cha' culu'u ya cha' jil'i ycuil' Ni jil'i xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya jil'i Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o ycuil' yu li'. ⁴²Tya li' cua ngulo Jesús cña jil'i ya cha' ta ya cha' liñi jil'i ycuil' lo'o ñati, cha' cua nda ycuil' Ndyosi cña jil'i nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu jil'i lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujui, masi nu tya lu'ú. ⁴³Na cua nguscua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' caa sca ñati tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u jil'i lcaa ñati, si xñi ngu' cha' jil'i yu, nacui cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

**Ndyanu Xtyi'l' ycuil' Ndyosi
ne' cresiya jil'i ngu' xa' tsu'**

⁴⁴Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'l' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro jil'i ngu'. ⁴⁵Ndube tsa ti'

ñati jil'i Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ngu'. ⁴⁶Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni jil'i Cornelio lo'o jil'i tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha'cña jil'i ngu' xa' quichi, masi bilya chcu'i ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu'i Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

⁴⁷—Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' re juani —nacui' Pedro jil'i tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na jil'i ngu' re.

⁴⁸Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya jil'i ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichi re cha' ñati jil'i Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu yu la xi lo'o ngu' bi'.

Nchcui' Pedro lo'o ñati jil'i Jesucristo ca Jerusalén

11 Cua ngujui cha' jil'i quiña'a ñati nu ndi'i loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús; cua ngujui cha' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' jil'i lca ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i ca bi'. ²Bi' cha' lo'o nguxtyuu Pedro ñaa yu nde quichi Jerusalén, ndyacu tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' jil'i Jesús, pana ña'a ti tya tiji' ti' ngu' jil'i cha' cusu'. ³Li' nchcuane ngu' jil'i Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyaa nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacui' ngu' jil'i Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

⁴Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

⁵—Ngua sca tsá nga'a na' ca quichi Jope —nacui' Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' nguxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'i nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'i lo yuu ca su nga'a na'.

⁶Li' na'a tsa na' jil'i na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tsa lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be. ⁷Li' nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na': “Pedro”, nacui' Ni, “cujui clya nu'u jil'i na'ni cua cha' cacu nu'u jil'i”. ⁸Lo'o li' nguxacui' na' cha' jil'i Ni: “Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na”, nacui' na' jil'i Ni. “Ni sca quiya' bilya cacu na' jil'i na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a.” ⁹Li' xa' nguañi nchcui' ycu'i Ni nde cua: “Ná tso'o ñacu'i nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacui' ycu'i Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii”. ¹⁰Sna quiya' nteje tacui cha' bi' su nga'a na', li' nguxtyacui tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'. ¹¹Hora ti ndyalaa sna tya'a ñati ca ni'i su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichi Cesarea cña jil'i ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi'i na'. ¹²Nchcui' Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na'

lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñati re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñati bi' ca quichi Cesarea. ¹³Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xca jil'i ycu' Ndyosi nu ndyatí lijya ni'i jil'i yu cha' ta sca cha' lo'o yu: “Culo nu'u cña jil'i msu jinu'u”, nacui xca bi' jil'i nu cusu' bi', “cha' tsaá msu ca quichi Jope, cha' tsaá cacha' jil'i Simón Pedro cha' caá yu ca nde. ¹⁴La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jil'i ma.” Jua'a nacui xca bi' jil'i nu cusu' bi'. ¹⁵Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' jil'i ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi'i ycu' Ni ne' cresiya ji'na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi'i Ni ne' cresiya jil'i ngu' bi' li'. ¹⁶Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycu' nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: “Tsubi' cua ntyucuatya Juan jil'i ñati lo'o hitya ti”, nacui, “pana xa' ña'a cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca lubii cresiya jil'i ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma”. ¹⁷Na cua nda ycu' Ndyosi Xtyi'i ycu' Ni jil'i ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi'i ycu' Ni ji'na, nu lo'o ngusñi na cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycu' Ndyosi lacua.

¹⁸Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcui' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' jil'i ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si'i ngu'

judío laca ngu' bi' —nacui ngu' jil'i ycu' Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'.

Ñati jil'i Jesucristo nde quichi Antioquía

¹⁹Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujuii ngu' jil'i Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' jil'i lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús; bi' cha' tyuu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyijyu'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichi Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o jil'i Jesucristo jil'i tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' jil'i xa' ñati. ²⁰Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati jil'i Jesús ca quichi Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o jil'i Jesucristo jil'i lcaa ngu' quichi bi'. ²¹Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' jil'i ycu' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jil'i clyo.

²²Li' ngujui cha' bi' jil'i taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsaá yu ca quichi Antioquía. ²³Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichi bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycu'

Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cuii lo'o taju ñati jii Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsá, lcaa ña'a cña nu nti' ycui' nu Xu'na na cha' cua'ni na. ²⁴Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jii yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlya ti' yu jii Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati' cua ngusñi ngu' cha' jii nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichi Tarso, ndyaana yu jii Saulo. Lo'o nquije yu jii, li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu jii Saulo ca quichi Antioquía chaca quiya'. ²⁶Li' nguti'i ngu' sca yija lo'o taju ñati jii Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' jii quiña'a ñati. Quichi Antioquía bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' jii Jesucristo.

²⁷Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba jii ycui' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichi Jerusalén ndyalaa ngu' quichi Antioquía li'.

²⁸Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi'i ycui' Ndyosi sca cuii lo'o nu Agabo bi' cha' chcui' yu lo'o ngu'.

Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua caa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo.

²⁹Li' ngüñi cha' jii ñati jii Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta jii tya'a ti'i ti ngu', ngu' nu ndi'i quichi su cuentya Judea.

³⁰Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' jii Bernabé lo'o jii Saulo cha' tsa lo'o ngu' jii, cha' ta ngu'

cñi bi' jii ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti jii tya'a ti'i ti ngu'.

**Ndyujui ngu' jii Jacobo lo'o
ngusu'ba ngu' jii Pedro ne' chcuá**

12 Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa jii ñati jii Jesucristo. ²Ngulo rey bi' cña jii msu jii cha' cujuui ngu' jii Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobo bi' ngua tya'a ngula Juan.) ³Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujui rey jii Jacobo, bi' cha' lo'o jii Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsá nu ngusñi rey jii yu, li' ngua sca ta'a jii ngu' judío, ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o scua tiye' ndya'. ⁴Ntejeya' ngu' jii Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' jii, ngusu'ba ngu' jii ne' chcuá. Li' ndyatú jacua latya sendaru cuá jii, jacua tya'a sendaru ntsu'u jii sca latya ngu'; ndi'i ngu' bi' cuá to' ni'i chcuá su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsá ta'a pascua, li' tyu'u ti'i lcaa ngu' quichi cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' jii Pedro, nti' ycui' rey bi'; ⁵bi' cha' ntsu'u cha' ña'asi tso'o sendaru jii yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuá. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati jii Jesucristo lo'o ycui' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni jii Pedro.

**Nclyo ycui' Ndyosi
jii Pedro ne' chcuá**

⁶Cua ngua talya li'. Chaca tsá cua culo ti Herodes jii Pedro cha' ca cuayá' jii yu slo ngu' quichi bi'. Cua ngusca' ngu' jii Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndu xa' la sendaru cuá toni'i chcuá nde liya'.

Li' ngua'ya xcalá ti Pedro. ⁷Laja lo'o laja' ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca' jil'i ycuu' Ndyosi su nga'a' yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni'i' chcuá li'. Nguxtyu'u xca' bi' jil'i Pedro, nchcui' xca' lo'o yu li':

—Tyatu clya nu'u —nacui' xca' bi' jil'i yu.

Hora ti ndyat'i' carena chcuá nu ndyaaca' ya' yu. ⁸Xa' nchcui' xca' lo'o yu li':

—Xca' nu'u sii' —nacui'—. Xu'ba nu'u caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcui' xca' lo'o yu chaca quiya':

—Quixii nu'u te' quicha' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'u jna' —nacui' xca' bi' jil'i.

⁹Li' ndu'u lca'a Pedro jil'i xca' bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xca' jil'i ycuu' Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'. ¹⁰Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a' cua ne' ni'i' chcuá, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a' cua. Li' ndyalaa ngu' ca toni'i' chcuá tlyu, xcui' chcuá laca toni'i' bi'. Lo'o li' ndyaala toni'i' bi' ycuu' ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca' calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xca' bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'. ¹¹Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycuu' nu Xu'na na' cña jil'i xca' bi' jil'i Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'i' chcuá jua —nacui' yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua jil'i cua'ni cña cuxi bi'.

¹²Ngulacua tsa ti' Pedro su ndu ycuu' ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti'

yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'i' bi' ndyu'u ti'i' tyuu' tya'a ñati' jil'i Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycuu' Ndyosi. ¹³Ngujui'i' ya' yu toni'i', lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'i'. Ña'a ndu ti nu cuna'a bi' toni'i' nde ni'i' ti. ¹⁴Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi'i Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcuu' lo'o tya'a ndi'i' cho' ni'i' bi', pana ña'a ti tya ndu ycuu' Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'i'.

¹⁵—Cua ngua tonto hique nu'u —nacui' ngu' jil'i Rode li'.

Pana lye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndu toni'i' bi' nde liya'.

—Si'i —nacui' ngu' li'—. ¿Ha si'i nu xca' jil'i ycuu' Ndyosi nu ña'asi'i' jil'i Pedro laca bi'? —nacui' ngu' jil'i.

¹⁶Ña'a ti tya ndu Pedro nde liya' ntyjil'i ya' yu toni'i'. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' toni'i'. Lo'o na'a ngu' jil'i Pedro ndu, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycuu' yu. ¹⁷Ngua'ni ya' yu jil'i ngu' li', cha' ca ti' ti ngu'. Ndacha' yu jil'i ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycuu' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni jil'i yu ne' chcuá.

—Chcui' ma' lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacui' Pedro jil'i ngu'—, ta ma' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycuu' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcuá.

Ndu'u yu ni'i' ndyaa yu xa' se'i li'.

¹⁸Nu lo'o nguxee chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro. ¹⁹Li' ngulo rey Herodes cña jil'i sendaru cha' tsa ngu' tsaana ngu' jil'i yu. Ndyaa

ngu' li', pana nga'aa nquije yu jil'i sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes jil'i sendaru nu nga'a cua jil'i Pedro ni'l'i chcuá, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacui sendaru cha' jil'i rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua jil'i Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña jil'i xa' sendaru cha' cujuui ngu' jil'i lcaa sendaru nu ngua'a cua jil'i nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichi Cesarea, cha' ca bi' tyi'l'i xi ngua ti'.

Ngujuii Herodes

²⁰Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu Herodes bi' jil'i ngu' quichi Tiro, lo'o jua'a jil'i ngu' quichi Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu' quichi bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a jil'i ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsaá ngu' slo rey cha' chcu' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcu' ngu' quichi lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña jil'i rey bi'; bi' cha' tso'o nchcu' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya jil'i ngu' quichi bi', cha' tyaala' cha' jil'i rey lo'o ngu' bi'. ²¹Li' ngusta Herodes sca tsá cha' tyu'u ti'l'i ngu' sca se'l'i ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u jil'i cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xlya tso'o su ntyucua ycu' rey, cha' ta sca cuij lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti'l'i ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuij lo'o ngu' bi'. ²²Cuij tsaá ngusi'ya lo'o ngu' jil'i rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacui ngu' jil'i rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcu' lo'o cuare juani.

²³Hora ti ndyalaa sca xca jil'i ycu' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu jil'i nu Herodes bi', ndyatí conu'

ne' rey bi' li'. Ti'l'i tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' jil'i ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' jil'i rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i.

²⁴Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' jil'i ycu' nu Xu'na na, ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo li'.

²⁵Nu lo'o cua ndye cña jil'i Bernabé lo'o Saulo ca quichi Jerusalén, li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quichi Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' jil'i Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña jil'i ycu' Ndyosi

13 Nu taju ñati jil'i Jesucristo ca quichi Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba jil'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u jil'i tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador jil'i loyuu su cuentya Galilea.) ²Ngua sca tsá nu lo'o tyucui tsá ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcu' Xtyi'l'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta ma chacuayá' jil'i Bernabé lo'o jua'a jil'i Saulo, cha' tsaá ngu' xa' quichi cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' —nacui ycu' Ndyosi jil'i ngu'.

³Tyuu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcu' ngu' lo'o ycu'

Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsaangu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya jil'i ycuu' Ndyosi.

**Nda ngu' cha' jil'i ycuu' Ndyosi
ca loyuu su cuentya Chipre**

⁴Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quich'i Seleucia cha' tyat'i ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsaangu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xtyi'i ycuu' Ndyosi jil'i ngu'. ⁵Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quich'i Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyat'i ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío quich'i bi', cha' culu'u ngu' cha' jil'i ycuu' Ndyosi jil'i ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua jil'i ngu'. ⁶Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quich'i nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quich'i Pafos li'. Quich'i bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacui yu cha' laca yu tu'ba jil'i ycuu' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu. ⁷Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' jil'i ycuu' Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador jil'i Bernabé lo'o jil'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' jil'i. ⁸Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' jil'i ycuu' Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha'cña jil'i ngu' quich'i Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu jil'i

gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' jil'i ycuu' Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o. ⁹Li' na'a tsa Pablo jil'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycuu' Ndyosi laca nu nda juersa jil'i nu Pablo bi', ¹⁰bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u jil'i ngu' — nacui Pablo jil'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u jil'i ya, cha' msu jil'i nu xña'a laca nu'u — nacui—. Ndaca'a tsa nu'u jil'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinuu' cha' nga'aa cua'a nu'u jil'i ngu' nu nti' xñi cha' jil'i ycuu' Ndyosi nu Xu'na ya. ¹¹Xcube' nu Xu'na ya jinuu' juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyuu tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' nclyana yu jil'i sca ñati nu xñi ya' yu cha' tsa lo'o jil'i yu nde liya'. ¹²Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusni nu cusu' bi' cha' jil'i Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' jil'i cha' nu ngulu'u ngu' jil'i cuentya jil'i ycuu' nu Xu'na na.

**Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca
quich'i Antioquía Pisidia**

¹³Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quich'i Pafos ndyaa ngu'. Ndyat'i ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quich'i Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quich'i tyi yu. ¹⁴Ndu'u ngu' quich'i Perge ndyaa ngu' chaca

quichĩ Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua ts̄a ta'a nu ndi'ĩ cña' ngu', li' ndyatĩ Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa ji'ĩ ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi.

¹⁵Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi ji'ĩ ycuí' Ndyosi cha' cuna lcaa ñati nu ndi'ĩ ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni ji'ĩ ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'ĩ ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' ji'ĩ Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cuij ji'ĩ mā cha' ta mā lo'o ya juani? —nacui ji'ĩ ngu'.

¹⁶Li' ndyatũ Pablo ngua'ni ya' yu ji'ĩ ngu' cha' cua'a jyac̄a ngu' ji'ĩ yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyu ti' ji'ĩ mā cua'a jyac̄a mā ji'ĩ cha' nu chcui' na' lo'o mā juani —nacui Pablo ji'ĩ ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na ji'ĩ ycuí' Ndyosi. ¹⁷La cui' ycuí' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'ĩ, la cui' Ni laca nu ngusubi ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati ji'ĩ ngu' nde loo la. Tya ndi'ĩ jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatũ quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'ĩ quichĩ tyi ngu' ngua quichĩ bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycuí' Ndyosi, cha' ngulo Ni ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycuí' Ndyosi nde chalyuu. ¹⁸Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycuí' Ni ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'. ¹⁹Li' ngua'ni tye Ni cha' ji'ĩ cati tya'a nación ñati nu nguti'ĩ loyuu su cuentya Canaán,

la cui' ñati nu nguti'ĩ loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'ĩ jyo'o cusu' ji'na li'. ²⁰Lo'o jua'a nda Ni ñati nu ngua loo ji'ĩ jyo'o cusu' ji'na cuentya ji'ĩ ycuí' Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba ji'ĩ ycuí' Ndyosi. ²¹Li' ngüijña ngu' ji'ĩ ycuí' Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo ji'ĩ ngu', bi' cha' nda Ni ji'ĩ jyo'o Saúl sñi' Cis ji'ĩ ngu'; ngua yu bi' loo ji'ĩ ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati ji'ĩ ngu' Benjamín. ²²Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni cña bi' ji'ĩ yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo ji'ĩ ngu' cña su ndu Saúl nquicha'. Cua nchcui' ycuí' Ndyosi cha' ji'ĩ nu jyo'o David bi': “Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'ĩ David sñi' Isai”, nacui ycuí' Ndyosi. “Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu.” ²³Cua sa'ni nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a ji'ĩ jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá ji'ĩ lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús. ²⁴Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' ji'ĩ ngu' tya'a quichĩ tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na ji'ĩ qui'ya nu ntsu'u ji'ĩ ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' ji'ĩ ngu' nu ngusñi cha' bi'. ²⁵Nu lo'o cua tye ti cña ji'ĩ jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quichĩ tyi na ndi'ya: “Xa' ñati ntajatya mā ji'ĩ”, nacui Juan ji'ĩ ngu'; “si'ĩ na' lac̄a”, nacui yu. “Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'ĩ. Lo'o

na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'lo tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti." Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya ji'i Jesús.

²⁶Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma nu ndaquiya' ma ji'i ycu'i' Ndyosi, cuentya ji'i lcaa na laca cha' tso'lo nu nda Ni lo'o na, cha' tso'lo nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu. ²⁷Ná ngua cuayá' ti' ngu' quichi' Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo ji'i quichi' bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo' quityi bi' ne' laa lcaa tsá nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' ji'i ycu'i' Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' qui'ya ji'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'. ²⁸Masi ná ntsu'u qui'ya ji'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' ji'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Jesús. ²⁹Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo quityi bi' cha' caca ji'i Jesús, li' nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' su nga'a lo crusi, nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' li'. ³⁰Pana ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya' li'. ³¹Tyuu tsá ndu'u tucua ycu'i' ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quichi' Jerusalén, bi' ngu' laca

nu nda cha' liñi ji'i Jesús lo'o ñati juani.

³²Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'lo ji'i ycu'i' Ndyosi bi' ji'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na; ³³lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya ji'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuaa cha' ji'i Jesús: "Sñi' na' laca nu'u", nacu'i ycu'i' Ni ji'i Jesús. "Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu." ³⁴Chaca cha' nchcui' quityi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ndyujuii ngu' ji'i, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. "Ta na' lcaa cha' tso'lo ji'i ma, la cui' ña'a cha' tso'lo nu nchcui' na' lo'o David cha' caca ji'i ma", nacu'i ycu'i' Ni. ³⁵Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca ji'i ji'i ycu'i' Ndyosi, nu nchcui' ñi'ya nu nacu'i Jesús ji'i ycu'i' Ni: "Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' lacá Sñi' ycu'i' nu'u", nacu'i. ³⁶Ngua'ni jyo'o David cña ji'i ycu'i' Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuii yu, li' nguxatsi' ngu' ji'i se'i ti lo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'. ³⁷Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ³⁸Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma; ³⁹taca tyu'u laja ti ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma si xñi ma cha' ji'i Jesús. Ná ndu'ni cha' masi

tso'o tsa ndaquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca jil'i cha' bi' cui'tyi quí'ya nu ntsu'u jil'i mā. ⁴⁰Tso'o la si cui'ya mā cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi jil'i mā, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya jil'i cu'mā nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' mā, lcaa cu'mā nu nti' mā xty'i lo'o mā jil'i ycu'i' Ndyosi;

cube xi ti' mā, tyaa mā cuaana ti li'.

Ycu'i' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'i mā chalyuu, nacui' Ni.

Ná caca jly'a ti' mā cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti,

masi tso'o tsa culu'u ñati' ñi'ya laca cha' bi' jil'i mā.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴²Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñati' bi' jil'i Pablo lo'o jil'i Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' jil'i Jesús jil'i ngu' chaca quí'ya' ca xnu' tsa.

⁴³Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti'i' ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñati' nu ndu'ni tlyu jil'i ycu'i' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' jil'i nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' jil'i Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu.

⁴⁴Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti'i' lcaa tya'a ngu' quich'i ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi

chaca quí'ya'. ⁴⁵Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' jil'i nu quiña'a tsa ñati' bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacui' ngu' cha' cuiñi tsa cha' nu nclu'u yu bi'. ⁴⁶Pana ná ndyutsji Pablo lo'o Bernabé cha' xacui' ngu' cha' jil'i ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o mā nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca mā. Pana juani tsa ya culu'u ya cha' bi' jil'i ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a mā cuna mā cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüiñi cha' jil'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná nti' mā caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā. ⁴⁷Jua'a cña ngulo ycu'i' nu Xu'na na jil'i ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',

jua'a nga'a cha' ta mā cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacui' ycu'i' Ndyosi,

cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati' chalyuu tilaca laca nu cua'ni lyaá jil'i ngu'.

⁴⁸Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca cha' jil'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jly'a ti' ngu' bi' cha' jil'i Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi jil'i; ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi' li'. ⁴⁹Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' jil'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati' lcaa quich'i ca loyuu bi'. ⁵⁰Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo jil'i quich'i, jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' jil'i ngu' quich'i lo'o ña'a ngu' jil'i Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti'i' ti' ngu' jil'i ngu'

bi' li', ngulo'o ngu' ji'i ngu' bi', cha' tsaá Pablo lo'o Bernabé xa' se'i.
⁵¹Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiyá' ngu' to' quichí. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quichí bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quichí ji'i tyucuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichí Iconio li'. ⁵²Lo'o nu ñati' ji'i Jesucristo nu ndyanu quichí Antioquía bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quichí tyi ngu' cha' cua ndyanu Xty'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu'.

**Ndi'i Pablo lo'o Bernabé
ca quichí Iconio**

14 Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quichí Iconio, ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío tya'a ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñati'.
²Li' hora ti ngunasí' xa' la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlya ti' cha' bi'. Su'ba ñasi' ngu' ji'i xa' ñati' nti' ngu', cñilo'o ngu' ji'i ngu' quichí nti' ngu', cha' ca ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ³Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichí bi', cha' ná ndyutsii ngu' culu'u ngu' cha' ji'i nu Xu'na na ji'i ngu' quichí bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, bi' cha' ngua ji'i ngu' quichí ta ngu' cuentya cha' xcui' cha' liñi nclyu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴Ná stu'ba cha' ji'i ngu' quichí lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiyá' tsa ji'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiyá'

ji'i cha' nu nda ngu' nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesucristo bi'. ⁵Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío bi' lo'o xa' ñati' tya'a quichí tyi ngu', lo'o nu laca loo ji'i quichí, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu ngu' quee ji'i ngu' bi'. ⁶Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quichí loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca quichí Listra. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quichí Derbe lo'o lcaa quichí cacua ti'. ⁷Ngulu'u ngu' cha' bi' ji'i ngu' lcaa quichí, cha' ndu'ni lyaá Jesús ji'i ñati' chalyuu.

**Ngü ngu' quee ji'i Pablo
ca quichí Listra**

⁸Ndi'i sca nu qui'yu ca quichí Listra bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua ji'i nu qui'yu bi' tyatü, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' na nchca'a ti nu quicha bi'.
⁹Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nclyu'u Pablo ji'i ngu'; li' na'a yu ji'i nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o. ¹⁰Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':
 —Tyatü liñi nu'u juani —nacui Pablo ji'i.
 Hora ti ndatü nu quicha bi', ngua ji'i ndya'a li'. ¹¹Quiña'a ñati' cua na'a ñi'ya nu ngua ji'i nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' ji'i tya'a ngu':
 —Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacui ngu'—. Ni'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' cha'cña ji'i ngu' Licaonia.

¹²Nchcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacui' ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'.
¹³Ntsu'u sca laa jil'i jo'ó Júpiter ca to' quich'i bi', lo'o jua'a ndi'i sca sti jo'ó cuentya jil'i laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'i tyaaca' queé yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui' ngu' jil'i toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'. ¹⁴Ñati' nu ndya'a tyijyu' nchcui' cha' jil'i Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'i tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quich'i bi'. Li' ngusaa' ycui' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati' quiña'a bi', cui' tsa ngusi'ya lo'o ngu' jil'i ngu' quich'i bi':

¹⁵—Ngu' cusu' cu'ma —nacui' Pablo lo'o Bernabé jil'i ngu' quich'i—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma' jua'a? —nacui' ngu'—. Laca ya ñati' chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma', cha' jil'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma' jil'i xa' la jo'ó, sca ti jil'i ycui' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma' jil'i; bi' laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'. ¹⁶Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'. ¹⁷Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha'

tso'o nu ndyiji jil'na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua jil'na li'; ndyiji cha' bi' jil'na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycui' Ndyosi jil'na cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quich'i, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o tsiya' ti' si cujuui' ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ngu' bi'.

¹⁹Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quich'i Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quich'i Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quich'i cha' su'ba ñasi' ngu' jil'i ngu' quich'i bi' lo'o Pablo. Li' ngu' quich'i quee jil'i Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui' ngu' jil'i yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua' ngujuui' yu, li' ngujolaqui ngu' jil'i yu ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca to' quich'i. ²⁰Pana ndyu'u ti'i ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quich'i lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsa ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quich'i Derbe.

²¹Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quich'i ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati' chalyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quich'i bi' ntaja'a ngu' xñi' ngu' cha' jil'i Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quich'i Litra lo'o quich'i Iconio lo'o quich'i Antioquía bi' chaca quiya'. ²²Ca ta'a quich'i su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñati' jil'i Jesucristo cha' tso'o la tyat'i tyiquee ngu' lo cha' jil'i Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsii' ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni —
nacui Pablo lo'o Bernabé ji'i ngu'—,
lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana
lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsa
na tya'i na su laca ycu' Ndyosi loo.

²³Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o
Bernabé ji'i ñati cha' caca ngu' loo
ji'i scaa taju ñati ji'i Jesucristo nu
ndi'i scaa quichi tyi ngu'; ngua'ni
Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa
quichi su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná
ndyacu ngu' tyaja tsá nu lo'o nchcui'
ngu' lo'o ycu' Ndyosi cha' subi ngu'
ji'i ñati nu caca loo ji'i taju tya'a
ngu'. Ndiña ngu' ji'i ycu' nu Xu'na
na cha' cua'a Ni ji'i ngu' bi', cha'
ná caca cuxi ji'i ngu', cha' tso'o tsa
ngusni lcaa ñati bi' cha' ji'i ycu' Ni.

**Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa
ngu' ca quichi Antioquía Siria**

²⁴Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé
bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu'
loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa
ngu' loyuu su cuentya Panfilia li',
²⁵cha' tsa ngu' ca quichi Perge.
Ngulu'u ngu' ji'i ngu' quichi bi'
ñi'ya laca cha' ji'i Jesucristo. Li'
ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichi
Atalia, ²⁶ndyatí ngu' ne' yaca ni'i
ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi'
ca quichi Antioquía su nguti'i ngu'
cloyo. La cui' quichi bi' ndi'i ngu'
nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo
ngu' cuentya ji'i Jesucristo, nu
lo'o cua tsa ti ngu' tyijyu' tya
cloyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu'
tyijyu' juani, ²⁷bi' cha' ndyalaa
ngu' chaca quiya' quichi Antioquía
bi'. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i
Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o
Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a
ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni

ycui' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa
ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni
chacuayá' cha' xni ngu' xa' tsu' cha'
ji'i Jesucristo. ²⁸Tyiquee' ndyanu
Pablo lo'o Bernabé quichi bi',
stu'ba ti ndi'i ngu' lo'o tya'a ñati ji'i
Jesucristo quichi bi'.

Ndyu'u ti'i ngu' ca quichi Jerusalén

15 Ngua sca tsá ndyalaa xi
ñati nu ndu'u nde loyuu su
cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichi
Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u
ngu' ji'i ñati ji'i Jesucristo cha' ná
chañi cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi
ji'i ngu', si bilya xi'yu ngu' quiji ngu'
qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a
laca cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i
ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacui
ngu' bi'. ²Li' nguxana Pablo lo'o
Bernabé nxlyú ngu' cha' hichu'
ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca
caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya'
ti, bi' cha' nu ñati ji'i Jesucristo
bi' ni, ngusubi ngu' ji'i Pablo, lo'o
ji'i Bernabé, lo'o ji'i xi xa' la ñati,
cha' tsa ngu' nde quichi Jerusalén.
Tsa ngu' slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i
Jesucristo tya cloyo, slo ngu' cusu'
nu ji'i la cui' tya'a taju ngu', cha'
chcui' tube ngu' ñi'ya caca cha' bi'
ji'i ngu': si xi'yu ngu' quiji ngu', si
ná xi'yu ngu' quiji ngu'.

³Li' nchcui' salya' ngu' lo'o
tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati
ji'i Jesucristo quichi Antioquía
ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé,
lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u
ngu' ndyaa ngu' tyucuii nu tsa nde
Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu
su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su
cuentya Samaria, nchcui' ngu' lo'o
lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i

quichí tyucuij su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya jil'i ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi ngu' xa' tsu' cha' jil'i ycui' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichí bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñati xa' tsu' ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo; nga'aa sil'i ngu' judío ti nu ngusñi cha' bi'.

⁴Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichí Jerusalén li'. Tso'o nchcui' ñati jil'i Jesucristo bi' lo'o ngu' li'; jua'a ndil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús tya clyo, ndil'i ngu' nu laca loo jil'i taju ñati quichí bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' jil'i ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'.

⁵Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatu ngu' fariseo bi' cha' chcui' ngu':

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús, cha' culacua ngu' —nacui ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni —nacui ngu'.

⁶Li' ndyu'u ti'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo jil'i taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'. ⁷Lye tsa nchcui' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatu Pedro nchcui' lo'o ngu':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo —nacui Pedro—. Jlo ti' ma tilaca laca na'. Clyo ngusubi ycui' Ndyosi jna' nu lo'o tya nguti'i

na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' jil'i ngu' xa' tsu' ñi'ya ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusñi ngu' bi' cha' jil'i Jesús li'. ⁸Cua na'a ycui' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi'; ⁹stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusñi ngu' cha' jil'i Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya jil'i ngu' bi'. ¹⁰Lo'o nu juani, ná ndiya ti' ma cña nu ngua'ni ycui' Ni lo'o ngu' bi'; nti' ma cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na. Pana tucui tsa cña bi', ná ngua ji'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' ji'na, ná ngua jil'i ngu' cua'ni ngu' cña tucui bi'. ¹¹Ná tso'o cha' chcui' ma jua'a. Cua ngusñi na cha' jil'i Ni, cha' ngua'ni lyaá ycui' Jesús ji'na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jil'i Ni.

¹²Cuaana ti ndil'i lcaa ngu' li'. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycui' Ndyosi ca su nguta'a ngu' slo ñati xa' tsu'. ¹³Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li' nchcui' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo —nacui Jacobo jil'i ngu'—, cua'a jyaca ma xi 'na. ¹⁴Cua nchcui' Simón Pedro lo'o na ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu'

cha' ji'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni ji'i tyuu tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁵Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi ji'i ycu'i Ndyosi ndi'ya:

¹⁶Tyaa na' chaca quiya', nacui ycu'i Ni.

Ñi'ya laca sca ni'i ngunu'u, jua'a nti' cu'ma, cha' cua ngulyaa ti' ma jna', nacui Ni.

Pana ñi'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'i nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'a xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ñi'ya ndaquiya' jyo'o cusu' ji'i ma jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷Na' laca nu Xu'na nu laca loo. Jua'a cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna';

na cua ngusubi na' ji'i ñati bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati jna'.

¹⁸Jua'a nacui ycu'i Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹'Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na ji'i ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' ji'i ngu' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' cha' caca ngu' ñati ji'i ycu'i Ni —nacui Jacobo—. ²⁰Tsa bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi cha' tso'o cha' tsa slo ngu' bi' nu nacui ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu' msta ji'i jo'ó, xqui'ya cha' cua'ni ñu'u msta bi' ji'i

cresiya ji'na si cacu na ji'i; lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi ji'i ni', nu lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i; ni ná tso'o cacu ngu' tañi. ²¹Pana cuentya ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha' scua na cha' tsa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne' laa ji'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyaa ngu' ne' laa tsa nu ndi'i cña' ngu', lcaa semana ña'a ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

²²Ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati ji'i Jesucristo nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu laca loo ji'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subí ngu' xi xa' la tya'a ngu' cha' tsa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' ji'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o ji'i Silas, ñati nu ndaquiya' tsa ngu' bi' ji'i. ²³Ndyaa lo'o ngu' ji'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'i ji'i lcaa ma”, nacui quityi bi', “lcaa cu'ma nu laca ma ñati ji'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca ma, masi ndi'i ma ca quichi Antioquía, masi ndi'i ma ca quichi loyuu su cuentya Siria, masi ndi'i ma ca quichi loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' ji'i taju tya'a na re, lo'o tyuu tya'a ñati ji'i Jesús ca nde, stu'ba ti nscua ya quityi re cha' caa ca slo ma.

²⁴Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'ma, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' ji'i ma cha' ntsu'u

cha' xi'yu mā quiji ngu' qui'yu tya'a mā; nacui ngu' bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni mā lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña jil'i ngu' bi', cha' tsaá ngu' slo cu'ma; jlo ti' ya cha' xñi'i xi ti' mā ndi'i mā nu lo'o ná nchca cuayá' ti' mā si cha' liñi laca cha' bi'. ²⁵Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' jil'i ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati jil'i Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsaá ngu' slo mā lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i nu ngu' tya'a na bi', ²⁶masi ntsu'u tyuu tya'a ñati nu ngua ti' cujuui ngu' jil'i tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na jil'i ngu' tya'a na bi'. ²⁷Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña jil'i cha' tsaá ngu' slo mā, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mā. ²⁸Nguxtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi jil'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'ya ti chcui' ya lo'o mā juani, cha' ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui jil'i mā; ²⁹Ná tso'o cacu mā cuaña' na'ni nu laca msta, nu cua nda ngu' jil'i jo'ó; ná tso'o cacu mā tañi; ná tso'o cacu mā na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujui ngu' jil'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' jil'i mā lo'o clyo'o xa' ñati. Si taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyil'i mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya."

³⁰Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichi Antioquía. Ndyu'u ti lcaa ñati jil'i Jesucristo quichi bi' lo'o nda ngu' quityi jil'i ñati bi'. ³¹Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui'

quityi lo'o ngu'. ³²Tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua jil'i ngu' ngulu'u ngu' xi jil'i ngu' quichi bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati jil'i Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' jil'i ngu'. ³³Tyiquee' xi nguti'i ngu' bi' quichi Antioquía, li' nchcui' salya' ñati jil'i Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua ycu'i Ndyosi jil'i ngu' tyucuij su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'. ³⁴Li' nacui Silas cha' nga'aa tyaa ycu'i yu, tyanu yu lo'o ngu'. ³⁵Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichi Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' jil'i tya'a ngu', nda la ngu' cha' jil'i ycu'i nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyuu la tya'a ngu' nu ndi'i ndejuu nu nchcui' cha' jil'i ycu'i nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' jil'i Jesucristo nde xa' quichi

³⁶Ngua sca tsá nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacui—, tsaá na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi'i tyijyu' —nacui Pablo jil'i Bernabé—. Xa' tsaá na lcaa quichi su ngulu'u na cha' jil'i Jesucristo tsubi', tsaá na'a na si tso'o ti ndi'i tya'a na bi'.

³⁷Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsaá Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'. ³⁸Pana ná nti' Pablo tsaá lo'o jil'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'. ³⁹Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu'

stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca ni'í cha' tsaa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰Li' ngusubi Pablo ji'í Silas cha' tsaa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni ji'í ngu' tyucuii.

⁴¹Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati' ji'í Jesucristo nu ndyu'u ti'í tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' ji'í Jesús tyiquee ngu'.

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

16 Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichí Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichí Listra. Quichí bi' ndyacua tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' ji'í Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu. ²Nu ñati' ji'í Jesús ca quichí Listra bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'í nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui' ngu' ji'í yu bi' ca quichí Iconia. ³Ngua ti' Pablo cha' tsaa Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichí su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu. ⁴Nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati' ji'í Jesús lcaa quichí su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu nguscua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; nguscua ngu' nu ngua tsa'a ji'í Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi

bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati' ji'í Jesucristo.

⁵Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' ji'í Jesucristo; nga'aa ndyutsii ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsa ndyatú la ñati' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesucristo.

**Nchcui' sca ngu' Macedonia
lo'o Pablo laja xcalá yu**

⁶Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycui' Ndyosi chacuayá' ji'í ngu' cha' culu'u ngu' cha' ji'í Jesucristo ca quichí nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia, ⁷ndyalaa ngu' tyucuii nu tsaa ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsaa la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycui' Jesús chacuayá' cha' tsaa ngu' cajua; ⁸bi' cha' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quichí Troas ca to' tyujo'o li'. ⁹Ngua sca talya laja lo'o ndi'í Pablo quichí bi', li' nchcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' ji'í yu: “Tyeje tacui ma' chaca tsu' tyujo'o, caa ma' xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quichí tyi na'”, nacui nu qui'yu bi', “cha' xtyucua ma' ji'í cua”, nacui ji'í Pablo laja xcalá. ¹⁰Lo'o li' ngusñi ya tyucuii cha' tsaa ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nchcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycui' Ndyosi laca nu ngulo cña ji'í ya cha' tsaa ya ndejua, cha' ta ya cha' ji'í Jesucristo lo'o ñati' nu ndi'í ndejua.

**Ndi'i Pablo lo'o Silas
ca quichi Filipos**

¹¹Hora ti ndyaa ya ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsa ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsá ndyalaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quichi Neápolis. ¹²Ca bi' ngusñi ya tyucuii ndyaa ya nde quichi Filipos, quichi nu laca loo ji'i laca quichi loyuu su cuentya Macedonia laca quichi Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quichi bi', ngüiñá ngu' romano ji'i.) Lo'o li' ndyanu ya tyuu tsá quichi bi'. ¹³Lo'o nu ngua tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quichi ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'i ngu' judío cha' chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi tsá bi'; ngulu'u ya xi ji'i ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'i ndacua ti.

¹⁴Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña ji'i laca cha' ndujui' late' nde quichi Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' ji'i ycu' Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' ji'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni ji'i ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu'. ¹⁵Li' ntyucuatya ngu' ji'i Lidia lo'o ji'i laca tya'a ngu' nu ndi'i slo.

—Si chañi cha' ncyacua ti' mā cha' laca na' ñati ji'i Jesucristo —nacui nu cuna'a bi' ji'i ya—, tyaa mā to' tyi na', tyanu mā xi slo cua lacua.

Tyuu quiya' nchcu' ma' lo'o ya cha' tsa ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni'i ji'i ma'.

¹⁶Ngua sca tsá ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu' ngu' lo'o ycu'

Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucuii. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusñi cui'i ji'i. Cuentya ji'i cui'i bi' nchca tii nu cuna'a bi' ñi'ya nu lijya tyempo ji'i ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui'i bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' ji'i. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichi quiña'a tsa cñi ji'i xu'na cho', cha' caja cha' ji'i ngu' ñi'ya nu caca ji'i ngu' nde loo la lo'o nchcu' nu cuna'a bi' lo'o ngu'. ¹⁷Ndyaa lca'a cho' ji'i Pablo lo'o ji'i cuare. Cuii tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' lijya:

—Msu ji'i ycu' Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacui nu quicha bi'—. Culu'u ngu' ji'i mā ñi'ya nu cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i mā.

¹⁸Tyuu tsá lca'a nu cuna'a bi' ji'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuii su ndyaa yu, nchcu' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' ji'i cui'i nu ngusñi ji'i cho', cha' tyu'u cui'i bi' tyaa li'.

—Chacuayá' ji'i Jesucristo nchcu' na' —nacui Pablo ji'i. —Tyu'u cui'i nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusñi xu'na bi' ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' ji'i ngu' slo ngu' nu laca loo ji'i quichi, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

²⁰Ngusta ngu' qui'ya ji'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacui ngu' ji'i bese—. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha' ñasi' tsa ngu' quichi juani. ²¹Xa' cha' nclu'u ngu' re ji'na nu ná ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na, cha' ngu' romano laca na.

²²Ñasi' tsa lcaa ngu' quichi li'.

Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' quiji'i ngu' ji'i ngu' bi' lo'o yaca. ²³Quiña'a tsa quiya' ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña ji'i ngu' nu nga'a cua to' ni'i chcuá cha' tso'o tsa ña'asi' ngu' ji'i ngu' bi'. ²⁴Bi' cha' ngua'ni clya nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', ngusu'ba yu ji'i ngu' ne' cuarto cla'be ni'i chcuá bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

²⁵Nu lo'o ngua cla'be talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuá bi'; nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi, ndyula tu'ba ngu' jii ji'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso tya'a ntsu'u ngu' ne' chcuá.

²⁶Tsi tsiya' ca ngulacui chalyuu li', lye tsa ngüiña ni'i chcuá; ndyaala lcaa toni'i chcuá bi' li', xqui'ya cha' ngulacui tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu cu' juu chcuá su ndyaaca' ngu'. ²⁷Hora ti ngue ti' nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'i. Ndyutsii tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso ji'i. Hora ti ngusni yu maxtyi ji'i cha' cujuui yu ji'i ycui' ca yu. ²⁸Cuui ngusi'ya Pablo ji'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacui Pablo ji'i yu—. Nde ti ndi'i lcaa cuare.

²⁹Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' ji'i quii'. Li' ndyat' yu ni'i

chcuá, lye tsa nchcuá yu lijya yu li', cha' ndyutsii tsa yu. Ndatu sti' yu slo Pablo lo'o Silas li'. ³⁰Li' ngulo yu ji'i ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacui yu ji'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati laca na. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacui nu laca loo bi'.

³¹—Xñi nu'u cha' ji'i ycui'

Jesucristo nu Xu'na na —nacui Pablo ji'i yu—, bi' nu taca ji'i cua'ni lyaá ji'i lcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o ji'i sñi' nu'u, lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo nu'u.

³²Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' ji'i Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndi'i ca slo nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi' li'. ³³Talya tsa ngua li', pana ngui'y nu laca loo bi' ji'i su ti'i ji'i Pablo lo'o ji'i Silas, su ngujui'i yaca ngu' ji'i ngu'. Li' ntyucuatya ngu' ji'i nu laca loo bi', lo'o ji'i lcaa ngu' nu ndi'i slo. ³⁴Ndyaa lo'o yu ji'i Pablo lo'o Silas ni'i ji'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusni yu cha' ji'i ycui' Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi'i slo yu.

³⁵Nguxee chaca tsa, li' ngulo bese cña ji'i policía cha' tsa ngu' chcui' ngu' lo'o nu laca loo ji'i ni'i chcuá bi', cha' culaá ji'i ngu' bi'. ³⁶Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji'i ma —nacui yu ji'i ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa ma lacua.

³⁷—Ná tso'o —nacui Pablo ji'i policía—. Cua na'a lcaa ngu' quichi re nu lo'o ngujui'i yaca ngu' ji'i ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya

ca cuayá' jii' ya lo'o ngusu'ba ngu' jii' ya ne' chcuá re —nacuí—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' jii' ya cuaana ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la caa ycuí' ngu' cha' culaá ngu' jii' ya.

³⁸Ndyaa policía li', ndacha' ngu' jii' bese lcaa ña'a cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsii tsa bese bi' li'.

³⁹Hora ti ndyaa ycuí' bese ca to' ni'i chcuá li':

—Cusu' —nacuí bese bi' jii' Pablo lo'o Silas—, cui'ya ma cha' clyu ti' jii' ya —nacuí.

Ngulaá ngu' jii' Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni ma cha' tso'o tyaa ma chaca quichi —nacuí ngu' jii' Pablo lo'o Silas.

⁴⁰Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni'i chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcui' ngu' lo'o ñati' jii' Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

17 Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucuii nde Tesalónica. Clyu nteje tacui ngu' quichi Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichi Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichi Tesalónica. Ntucua sca laa jii' ngu' judío quichi bi', ²bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa jii' ngu' judío lcaa quichi. Tsa nu ndi'i cña' ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' quichi ne' laa, lo'o jua'a ndyatí Pablo ndyaa yu ne' laa tsa bi'. Cua ndyaa sna semana nchcui' yu lo'o ngu' ca bi'; ³ngulu'u yu cha' jii' ycuí' Ndyosi jii' ngu', cha' nu

nchcui' quityi cusu' jii' Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' jii', lo'o li' ñi'ya tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' jii'.

—Nchcui' na' lo'o ma cha' jii' Jesús —nacuí Pablo jii' ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcui' quityi jii' nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua jii' Jesús —nacuí—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyuu tya'a ngu' griego nu ndu'ni tlyu jii' ycuí' Ndyosi cha' bi'; jua'a tyuu tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi'i quichi bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'.

⁵Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlya ti' cha' bi'; tyaaala tsa ngu' bi', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ñati' xña'a nu xcui' ndya'a calle ti, ñati' taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' jii' ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichi. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatí ngu' ni'i jii' yu Jasón bi', cha' ncllyana ngu' jii' Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' jii' ngu' bi' nti' ngu', cha' tsa lo'o ngu' jii' Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichi. ⁶Pana ná nquije Pablo lo'o Silas jii' ngu', bi' cha' ngusñi ngu' jii' ycuí' Jasón lo'o jii' tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' jii' ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuii nchcui' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' qui'ya jii' Jasón lo'o jii' tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacuí nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichi su ndya'a ngu' bi' nga'aa si'i ti ti ndi'i ngu' quichi bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' ngu' bi' —nacuí ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichi tyi na, ⁷ndi'i ngu' slo yu

Jasón re. Ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cña nu ngulo rey tlyu jil'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña jil'na, nacui' ngu' bi'.

⁸Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya quí'ya nu ngusta ngu' jil'i ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichí; ⁹bi' cha' ngüijña ngu' tisiya cñi jil'i Jasón lo'o jil'i tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichí Berea

¹⁰Nu ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucuii jil'i Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichí Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichí bi', li' ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío. ¹¹Tso'lo la tyiquee ngu' quichí Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsá nclyana ngu' lo' quityi jil'i ycuí' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi'; ¹²bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichí cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'. ¹³Li' ngujui cha' jil'i ngu' judío nu ndi'i nde quichí Tesalónica cha' nclyu'u Pablo cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichí Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda

ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichí bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo. ¹⁴Lo'o ngua tii ñati jil'i Jesucristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucuii to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichí bi'. ¹⁵Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichí Atenas. Hora ti nguxtyuu ngu' Berea nde quichí tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsa'a ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichí Atenas bi'.

Ca quichí Atenas

¹⁶Ntajatya Pablo jil'i Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichí Atenas. Xñi'i tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichí bi'; ¹⁷bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa jil'i ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu jil'i ycuí' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'i lo' caya'. Lcaa tsá nclyu'u yu jil'i ngu' quichí bi'. ¹⁸Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichí bi', ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo' cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' jil'i yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' jil'i xa' jo'ó nchcui' yu? —nacui' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyuna ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' jil'i Jesús, cha'

ngulu'u yu ji'i ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ¹⁹Li' ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ca su ndyu'u ti'i ngu' cusu' quichi' bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ñi'ya ndyu'u cha' nu nlyu'u nu'u ji'i ya? —nacui' ngu' ji'i Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'u re; ²⁰bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacui' ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

²¹Nu ngu' quichi' Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'i quichi' bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' chcui' ngu' ji'i sca cha' cucui.

²²Bi' cha' ndatu' Pablo cla'be laja ñati' ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Cua na'a na' cha' jlya tsa ti' ma' ji'i jo'ó nu ntsu'u ji'i ma' —nacui' yu—. ²³Ndyaa na'a na' xi calle quichi' re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'i cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu' laja ti su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'i jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'i”. Cha' ji'i ycu' Ndyosi nu bilya slo ma' tilaca laca Ni, cha' ji'i nu ycu' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma' juani —nacui' yu—.

²⁴Cua ngüiñá ycu' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycu' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Pana ná ndi'i Ni ne' sca laa

nu ndiñá ñati' ti. ²⁵Ni sca cha' ná lyiji ji'i ycu' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati' ji'i Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni ji'i lcaa ñati', cua nda Ni xty'i' ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ñati' chalyuu.

²⁶Cua ngüiñá ycu' Ndyosi ji'i lcaa ñati' chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñati'. Lo'o jua'a ngusta ycu' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quichi' tyi scaa ngu'. ²⁷Na cua nda Ni ji'i ñati' lijya ngu' chalyuu cha' clyana ngu' ji'i ycu' Ni, cha' quije Ni ji'i ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'i ycu' Ndyosi ji'na, cacua ti su ndi'i lcaa na ndi'i ycu' Ni. ²⁸Chacuayá' ji'i Ni lu'ú na, chacuayá' ji'i Ni ndya'a na, lo'o jua'a chacuayá' ji'i Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma' lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': “Tya'a ycu' Ndyosi laca na”. Jua'a nacui' jyo'o cusu' bi' ji'i ma'. ²⁹Si chañi cha' ycu' Ndyosi laca tya'a na —nacui' Pablo ji'i ngu'—, ná taca chcui' na cha' laca Ni sca lcu'i, masi lcu'i oro, masi lcu'i plata, masi lcu'i quee ndu. Na ndiñá ti ñati' chalyuu lcu'i bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' ji'i. ³⁰Cua ndalo tsa tyiquee ycu' Ndyosi ji'i ñati' chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña ji'i lcaa ñati' chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ³¹Cua ngusta Ni sca tsá cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati' chalyuu, lo'o jua'a cua ngusubi Ni sca ñati' nu caca bese. Jesucristo laca bi'. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi'

ji'i ñati chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñati bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuui ngu' ji'i.

³²Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñati chaca quiya' ca su ntsiya ngujuii, li' nxyí lo'o tsa ngu' ji'i Pablo. Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'u cha' bi' ji'i ya chaca quiya' chaca tsá —nacui' ngu' bi' ji'i yu.

³³Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'. ³⁴Pana ndu'u lca'a xi ngu' ji'i yu li', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'a ca Areópago bi'; jua'a sca nu cuna'a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñati ngusñi cha' bi'.

Ca quichi Corinto

18 Li' ndu'u Pablo quichi Atenas ndyaa yu ca quichi Corinto. ²Quichi bi' ndyacua tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quichi Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'i ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quichi Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' ji'i lcaa ngu' judío nu nguti'i quichi Roma, quichi nu laca loo ji'i loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'i ji'i nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'. ³Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'i late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'. ⁴Ndyaa Pablo ne' laa ji'i ngu' judío

lcaa tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu', cha' culu'u yu cha' ji'i Jesús ji'i ngu' nu ndyu'u ti'i li', masi ji'i ngu' judío, masi ji'i ngu' xa' tsu'.

⁵Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa tsá lcaa hora nlyu'u Pablo cha' ji'i Jesús ji'i ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycu'i' Cristo, nu ntajatya tsa ngu' ji'i cha' cãa nde chalyuu. ⁶Pana ngunasí' tsa ngu' judío bi' ji'i Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'ma —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Xqui'ya ycu'i' ma laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' ji'i ma. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'ma, ngu' judío.

⁷Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñati nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi laca nu Justo bi'. ⁸Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na. Crispo laca sca nu cusu' nu laca loo ne' laa ji'i ngu' judío. Jlya ti' nu Crispo bi' ji'i ycu'i' nu Xu'na na, lo'o jua'a jlya ti' lcaa ngu' nu ndi'i slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'. ⁹Lo'o li' cua na'a Pablo ji'i Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsii nu'u —nacui' Jesús ji'i yu—. Ná ca taja ti' nu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ñati —nacui' Ni—. ¹⁰Ndi'i na' lo'o nu'u cha' xtyucua na'

jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' hi. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quichi re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'u cha' lo'o ngu'.

¹¹Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichi Corinto bi', xcui' cha' ji'i Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' quichi bi'.

¹²Lo'o li' ngua Galión gobernador ji'i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ngu' judío se'i ti cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' ji'i yu cha' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca slo ngu' tisiya; ¹³ngusta ngu' qui'ya ji'i yu ca slo nu gobernador bi' li':

—Ndyaa nu qui'yu re laja quichi tyi na, pana ná tso'o cha' nu nclu'u yu ji'i ñati —nacui' ngu' ji'i nu laca loo bi'—. Nclu'u yu ji'i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

¹⁴Ngua ti' Pablo xacui' yu cha' ji'i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi':

—Ná tyiquee' taquiya' na' ji'i cha' nu nchcui' cu'ma ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacui' Galión bi' ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacui'—. ¹⁵Cua ñasi' ma xqui'ya cha' nclu'u yu re xi xa' lo cha' ji'i ngu'. Sca cha' ji'i jo'ó cuentya ji'i cu'ma laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'ma cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ma; bi' cha' ná ndiya ti' ma cha' nclu'u yu cha' bi' ji'i ngu'. Cua'ni cuayá' ycu'i' ca ti ma ji'i cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' ca lo'o cu'ma ji'i yu ca slo na'.

¹⁶Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo ngu' ji'i ngu' judío nde liya'. ¹⁷Li'

hora ti ndaya' lcaa ngu' quichi bi' ji'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi' loo ne' laa ji'i ngu' judío. Ti' tsa ngujui' ngu' ji'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

**Ngua sna quiya' lo'o ndyaa
Pablo ca chaca tsu'**

¹⁸Tya ndyanu Pablo quichi bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichi Cencrea. Li' tsa ycu'i' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichi Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüñi ji'i yu lo'o ycu'i' Ndyosi tya tsubi' la. ¹⁹Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichi Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyatí Pablo ycu'i' ti ne' laa cha' chcu'i' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua. ²⁰Ngua ti' ngu' quichi bi' cha' tyanu Pablo nde quichi tyi ngu', pana ná ntaja'a yu. ²¹Ngusalya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui' Pablo ji'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichi re, si jua'a nti' ycu'i' Ndyosi —nacui' yu.

Ndu'u Pablo quichi Efeso ndyatí yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'. ²²Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichi Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichi Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichi Antioquía. ²³Ndyanu yu sca tucua co' ca quichi bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsa yu ca

slo lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nhcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichi Efeso

²⁴La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichi Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichi tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' jil'i ycuu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nhcui' yu cha' jil'i ycuu' Ndyosi lo'o ñati. ²⁵Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' jil'i yu lcaa cha' nu cuentya jil'i ycuu' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' chcuu' yu cha' bi'. Tso'o tsa nclyu'u yu cha' jil'i Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu jil'i ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' jil'i Jesús. ²⁶Ná ntsii' yu Apolos cha' culu'u yu jil'i ngu' ne' laa jil'i ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' jil'i ngu' ne' laa, li' nhcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' jil'i Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucuii' jil'i ycuu' Ni li'. ²⁷Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsa yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati jil'i Jesucristo cha' tsa yu cajua, bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsa slo tya'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' tso'o ti chcuu' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndi'i ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' nguxtyucua tsa yu jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo lcaa quichi su ndyaa yu. Xqui'ya cha'

tso'o tsa tyiquee ycuu' Ndyosi ña'a Ni jil'i ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' jil'i Ni. ²⁸Ngulu'u nu Apolos bi' jil'i lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' jil'i ycuu' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu nhcui' cha' jil'i nu Cristo nu ntajaty tsa ngu' jil'i bi'. Cristo laca Jesús, nacui' yu. Tso'o tsa nhcui' yu, bi' cha' ná tucui ngua jil'i tacu' cha' jil'i yu.

Ndyalaa Pablo ca quichi Efeso

19 Laja lo'o ndi'i Apolos quichi Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu nde quichi Efeso. Ca bi' ndyaa tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu jil'i ycuu' Ndyosi.

²—¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycuu' Ndyosi ne' cresiya jil'i ma tya lo'o ngusñi ma cha' jil'i ycuu' Ni? —nacui' Pablo jil'i ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacui' ngu' jil'i Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi'i ycuu' Ndyosi.

³—¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' jil'i ma lacua? —nacui' Pablo jil'i ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' jil'i ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan jil'i ngu' cha' caca —nacui' ngu' jil'i yu.

⁴—Cua ntyucuatya Juan jil'i ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu' —nacui' Pablo jil'i ngu'—. Nhcui' Juan lo'o ngu' cha' cua caa ti chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' jil'i yu bi' li'.

⁵Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo jil'i ngu', bi' cha' chaca quiya'

ntyucuatya ngu' cuentya jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na. ⁶Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xtyi'li ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' li'; hora ti nchcui' ngu' cha'cña jil'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycuil' Ni jil'i ngu' cha' chcuil' ngu' lo'o tya'a ngu'. ⁷Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

⁸Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa jil'i ngu' judío cha' chcuil' yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu jil'i ngu' ñi'ya nclyo ycuil' Ni cña. Ndyaa sna co' nu ngua'ni yu jua'a. ⁹Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi jil'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' jil'i Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu jil'i ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'i scuelya jil'i sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu jil'i ngu' lcaa tsa. ¹⁰Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su cuentya Asia cha' jil'i Jesús. Nchcui' yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' la ngu'. ¹¹Lo'o jua'a nda ycuil' Ndyosi chacuayá' jil'i Pablo cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹²Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late' nu cua ndyala' Pablo jil'i, ndyaa lo'o ngu' jil'i late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi jil'i, ndu'utsu' cui'i jil'i ngu' bi' ndyaa li'.

¹³Quich'i bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quich'i tyi, na ndya'a yu'u ti ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca jil'i ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi

nu ngusñi jil'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Jesús.

—Chacuayá' jil'i Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi jil'i ma —nacui' ngu' jil'i ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' jil'i —nacui' ngu'.

¹⁴Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya jil'i ngu' judío. ¹⁵Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti nguxacui' nu quicha bi' cha' jil'i ngu' bi' li'.

—Cua nslo na' jil'i Jesús —nacui' cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' jil'i Pablo, ti ñati laca bi' —nacui'—. Pana nu cu'ma ni, ¿tilaca laca cu'ma?

¹⁶Li' ntejeya' nu quicha bi' jil'i ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' jil'i ngu', ngujui'i tsa jil'i ngu'. Hora ti ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'í tsa ngua quicha ngu' bi' li'. ¹⁷Lo'o li' ngujui cha' bi' jil'i lcaa ngu' quich'i Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsii tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycuil' Jesús nu Xu'na na li'.

¹⁸Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; ¹⁹jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' jil'i quityi cuxi bi' jil'i ngu', ndaqu'i ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaqu'i ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaqu'i ngu' bi' li'. ²⁰Jua'a ngua cha' quiña'a la

ñati ngua cuayá' ti' cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycuil' nu Xu'na na.

²¹Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsaá yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsaá yu slo lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi'. Nde loo la, li' tsaá yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsaá yu ca nde quich'i Roma ca tiya' la. ²²Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsaá ngu' ca Macedonia nde loo la jil'i yu, tyanu la xi ycuil' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

²³Li' nguxana ngunasi' ngu' quich'i Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucuii jil'i ycuil' nu Xu'na na. ²⁴Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndi'na yu lcuil' plata jil'i ni'i su ndya'a ngu' quich'i ndu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó xu'na quich'i, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana jil'i ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu jil'i Demetrio, cha' nxyucua msu bi' jil'i yu lo'o cña bi' jil'i. ²⁵Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati jil'i yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quich'i bi', ndyu'u ti'i ngu' se'i ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña — nacui Demetrio jil'i ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacui yu—. ²⁶Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quich'i tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quich'i loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma

cha' nu nclyu'u yu bi' jil'i ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó nu ndi'na ñati ti; si'i ycuil' Ndyosi laca jo'ó bi', nacui Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quich'i re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'. ²⁷Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuil' nu ndi'na na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa jil'i quich'i tyi na re. Juani lcaa ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu jil'i jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu jil'i. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' jil'i jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

²⁸Lo'o ndyuna ngu' nu ndi'na lcuil' jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cuii ngusi'ya lo'o ngu' jil'i tya'a ngu' li': —Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jil'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacui ngu'.

²⁹Ná jlo ti' ngu' quich'i na laca ngua jil'i ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi jil'i. Li' ntejeya' ngu' jil'i Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jil'i ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quich'i. ³⁰Li' ngua ti' Pablo tsaá su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu' quich'i bi', pana nu tya'a ñati jil'i Jesús bi', ngua'a ngu' jil'i yu cha' ná tsaá yu. ³¹Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo jil'i loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsaá ycuil' yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quich'i.

³²Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i

ti li'; pana sca cha' nchcui' tsaca ngu', xa' cha' nchcui' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quichi ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'. ³³Li' ndyojolaqui ngu' judío jil'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quichi bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca ti' lcaa ngu', cha' caja ñi'ya nu chcui' yu lo'o ngu'. ³⁴Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' jil'i tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jil'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

³⁵Lo'o li' ngua'ni scaranu quichi bi' cha' ngua ti nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacu' scaranu bi' jil'i ngu' quichi—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asi na jil'i laa jil'i xtya'a na jo'ó Diana —nacu' yu—, na ña'asi na jil'i ycu' jo'ó Diana nu ndyú nde cua. ³⁶Ná tucui taca ñacu' cha' si'i jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani. ³⁷Cua ñaa lo'o ma jil'i ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa jil'i ma, ni sca quiya' ná nchcui' suba' ngu' jil'i jo'ó jil'i ma. ³⁸Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' jil'i ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca toni' cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya jil'i ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'. ³⁹Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcui' ma jil'i ngu', chcui' ma lo'o ngu' cusu' quichi re la cui' tsá lo'o tyu'u ti'i ngu'. ⁴⁰¿Ñi'ya caca chcui' na lo'o gobierno? Si ca

ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya jil'i quichi re cha' lye tsa ngusu' tya'a na tsá juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacu' na jil'i ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxu' tya'a na lo'o ycu' gobierno li'.

⁴¹Jua'a nchcui' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua ti cha' bi', ndyaa ngu' li'.

Tsaa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

20 Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichi, li' ngusi'ya Pablo jil'i lcaa ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi jil'i ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'. ²Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu jil'i ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia; ³loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsa ti yu ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tya'a ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucui ndyaa yu li'; ndyaa yu nguxtyuu yu tyucui ndyaa nde Macedonia. ⁴Ndya'a Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndya'a ya lo'o yu li'. ⁵Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndya'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichi Troas; ⁶ndyanu Pablo lo'o na'

ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' l quitiyi re). Ndyanu ya nde quichi Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'í cha' tsaá ya tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichi Troas. Ca'yu tsá nguti'í ya ne' yaca ni'í cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsá nguti'í lcaa ya quichi bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichi Troas

⁷Lo'o ngua tsá domingo, li' ndyu'u ti'í ngu' nu ntsu'u cha' ji'í lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sii. Nclyu'u Pablo cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'í ngu', xqui'ya cha' chaca tsá cua tyaa ti ya li'. ⁸Ndyu'u ti'í ya sca ba'a ni'í nde cua su nchca tyuna ba'a ni'í bi'. Quiña'a quii' ntsu'u ne' ni'í bi'. ⁹Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'í ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu' ngu' ji'í yu, pana cua ngujuí yu. ¹⁰Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyia', ndyaa ngüityi Pablo ji'í yu nu ngujuí bi', lo'o ntejeya' Pablo ji'í yu bi' li'.

—Ná ca xñi'í ti' mā, na lu'ú yu re juani —nacu' Pablo ji'í ngu' li'.

¹¹Xa' ndyacuí Pablo ndyaa lo ndyia', li' ngua'ni yu sii. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu ji'í ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsá. Ndu'u ya ndyaa ya li'. ¹²Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' ji'í yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'í cha' tsaá ya ca quichi Asón, pana ndyanu ycuí' Pablo cha' tsaá yu xa' tyucui'í nde lo yuu btyi. ¹⁴Xa' ndyacua tya'a yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'í lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'. ¹⁵Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsá li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichi Mileto. ¹⁶Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaá clya yu ca Jerusalén cha' tyi'í yu quichi bi' lo'o caca tsá ta'a Pentecostés, si caca ji'í.

Ngulu'u Pablo ji'í ngu' cusu' ji'í taju ñati'í ji'í Jesucristo nu ndi'í quichi Efeso

¹⁷Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'í taju ñati'í ji'í Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaa ngu' slo yu. ¹⁸Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi ji'í ngu'!

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsá lo'o nguti'í na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'í na' quichi tyi mā —nacu' Pablo ji'í ngu'—. ¹⁹Jlo ti' mā cha' lcaa tsá ngua'ni na' cña ji'í Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya tsa na' xqui'ya ñati'í cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu

ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'. ²⁰Jlo ti' mā cha' lcaa tsā tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' jil'i mā, cha' taca tyi'i tso'o la cresiya jil'i mā, masi ngulu'u na' jil'i mā nu lo'o ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' jil'i mā ca to' tyi scaa ti mā. ²¹Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' jil'i lcaa mā, cha' nga'a cha' culochu' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā lo'o xñi mā cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na. ²²Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'i ycu'i Ni 'na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua. ²³Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quich'i su ndya'a na' nacui' ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuā; nacui' ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quich'i Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na'. ²⁴Pana ná ntsii' na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuui ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycu'i Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jil'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu.

²⁵Cua nguta'a na' lo'o cu'mā, cua ngulu'u na' jil'i mā lcaa ña'a cña nu nclyo ycu'i Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jil'i mā chaca quiya'. ²⁶Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná ndacui na' qui'ya si chcuna' cresiya jil'i sca ñati tya'a cu'mā.

²⁷Cua nda na' cha' lo'o mā, lcaa

cha nu' ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni lo'o mā; ni sca cha' ná ndyu'u cuaana ti tyiquee na'. ²⁸Nu juani ntsu'u cha' ña'asii mā jil'i ycu'i ca mā, lo'o jua'a ña'asii mā jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo ca quich'i tyi mā, cha' cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña jil'i mā cha' caca mā loo jil'i taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u jil'na tya lo'o ngujuui yo lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycu'i ca yu. ²⁹Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' caa ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'u jil'i taju ñati tya'a mā; ñi'ya ndu'ni tyaala bo'o jil'i sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jil'i taju ñati tya'a ndya'a mā. ³⁰Lo'o jua'a laja ycu'i ngu' tya'a mā tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jil'i lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' mā lo'o ngu'. ³¹Cui'ya mā cuentya lacua. Tyi'u ti' mā cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jil'i mā tsā lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'mā.

³²Xtyanu na' jil'i cu'mā ya' ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i mā juani. Taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o mā, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca nguula ti' cresiya jil'i mā, cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' mā cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jil'i mā stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i. ³³Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jil'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'a na' xñi na' jil'i. ³⁴Jlo ti' mā cha' ycu'i na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyiji yu'u

jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be jil'i ngu' nu ndya'a lo'o na'. ³⁵Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' jil'i ma' ñi'ya nu cua'ni ma' lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na jil'i cha' nu cua nchcui' ycui' Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: “Tso'o ntsu'u tyiquee ma' si ta ngu' sca cha' xlya'be jil'i ma', pana tlyu la cha' tso'o laca si ta ma' sca cha' xlya'be jil'i tya'a ñati ma'”, nacui' Jesús ji'na.

³⁶Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu sti' ya cha' chcui' ya lo'o ycui' Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycui' Ni li'. ³⁷Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngüityi ngu' jil'i Pablo, nchcuicha' ngu' jil'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o. ³⁸Xñi'i tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' jil'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' jil'i ya tyucuii cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

Tsaa Pablo ca Jerusalén

21 Nguxtyanu ya jil'i tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca tsā ndyalaa ya ca quichi Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quichi Pátara. ²La cui' quichi bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyati' ya ne' yaca ni'i bi', ndu'u ya ndyaa ya li'. ³Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'i ca quichi Tiro cha' tyanu yu'ba jil'i ndejua. Lo'o ndyalaa ya quichi bi' ndu'u ya ne' yaca ni'i bi', ⁴ndyaa ya slo taju

ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi bi'; ndyanu ya cati tsā lo'o ngu' bi' li'. Nchcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quichi Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca jil'i Pablo ca quichi bi'. ⁵Lo'o ndye cati tsā, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' jil'i ya tyucuii su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube jil'i ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu sti' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcui' ya lo'o ycui' Ndyosi. ⁶Ngusalaya' ngu' lo'o ya, ngüityi ngu' jil'i ya, li' ndyati' ya ne' yaca ni'i; cuati nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni'i jil'i ngu'.

⁷Ndu'u ya quichi Tiro ndyaa ya ca quichi Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'i li'; nchcuicha' ya jil'i ñati jil'i Jesucristo tya'a na nu ndi'i quichi bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti. ⁸Ca chaca tsā ndu'u ya ndyaa ya tyucuii ca quichi Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nchcui' lo'o ngu' cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe jil'i nu cati tya'a ngu' nu laca cña jil'i ñati nu ngusñi cha' jil'i Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'. ⁹Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycui' ti laca sñi' yu. Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' jil'i nu cuna'a bi', cha' chcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycui' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ñati. ¹⁰Cua nguti'i ya slo ngu' tyuu tsā, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba jil'i ycui' Ndyosi laca yu bi', tii tsaa yu. ¹¹Lo'o ndyalaa ya ca slo

ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nchcui' Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycui' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na ji'i ñati nu ca ji'i juata re ca Jerusalén —nacui' Agabo ji'i ya—. Tsa' lo'o ngu' ji'i ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' ji'i yu —nacui'.

¹²Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsa' yu ca Jerusalén.

¹³—¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui' Pablo ji'i ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca xñi'i ti' na'? —nacui'—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujuui ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua ji'i ya cua'a ya ji'i yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycui' Ndyosi cha' caca lacua —nacui' ya li'.

¹⁵Lo'o ngua'ni cho'o ya ji'i ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén.

¹⁶Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o ji'i ya cha' culu'u ngu' ji'i ya macala ndi'i chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusni yu cha' ji'i Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷Tso'o ntsu'u tyiquee ñati ji'i Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén. ¹⁸Nguxee chaca tsa

ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'i leaa ngu' cusu' ji'i ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i Jesucristo quichi' bi'. ¹⁹Nchcuicha' Pablo ji'i ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu leaa ña'a cña nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o nguti'i yu slo ngu' xa' tsu'. ²⁰Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' ji'i yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusni cha' ji'i Jesús tya tsubi' la. Nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' leaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na cua sa'ni la —nacui' ngu'—. ²¹Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' ji'i ngu' cha' ngulu'u nu'u ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i xa' quichi' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' ji'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulu'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui' ngu'. ²²¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i leaa ngu' judío tya'a na, lo'o caja cha' ji'i ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichi' re. ²³Bi' cha' ta ya sca cuii lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüiñi sca cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi. ²⁴Tsa' lo'o nu'u ji'i ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma cha' nu cua ngüiñi ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi. Nu'u cui'ya leaa na nu nga'a cha' caca msta' ji'i ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' leaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u ji'i leaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na, cha' si'i cha'

liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'. ²⁵Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' jii' Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u jii' ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' caca msta jii' jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' jii', ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

**Ngusñi ngu' jii' Pablo
preso to' laa tlyu**

²⁶Ca chaca tsa, li' ndyaa lo'o Pablo jii' nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' jii' ycuil' ca ngu' cuentya jii' ycuil' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' jii' ngu' bi' ni tsa tye tyuco'o tsa jii' ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' jii' ycuil' Ndyosi li'.

²⁷Cua tya'a ti cati tsa, cua tye ti cña jii' ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' jii' Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuii' ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' jii' Pablo li'. ²⁸Ngusi'ya ngu' judío bi' jii' ngu' quichi li':

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacu' ngu'—, xtyucua ma jii' ya —nacu' ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re jii' ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha' ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na jii' cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui' yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa

lo'o yu re jii' ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' jii' laa su ndu'ni tlyu na jii' ycuil' Ndyosi.

²⁹Nchcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' jii' Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu jii' ne' laa tlyu bi'.

³⁰Nxna lijya lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya' ngu' jii' Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' jii' yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'. ³¹Ngua ti' ngu' cujuui ngu' jii' Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' jii' cha' lye tsa nxuu tya'a lcaa ngu' quichi. ³²Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña jii' capitán jii' cha' tsaa lo'o ngu' jii' ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycuil' xu'na ngu' bi' ca su ndii' ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyuu ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujuii' ngu' quichi jii' Pablo lo'o na'a ngu' jii' sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya.

³³Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru jii' yu, cha' sca' ngu' jii' yu lo'o tucua tya'a carena chcu'a. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' jii' ngu' quichi, cha' caca cuayá' ti' ycuil' tilaca laca preso bi' jii', ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jii' yu. ³⁴Pana nxi'ya tsa ngu' quichi ndii' ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua jii' ngu'. Li' ngulo cña cha' tsaa lo'o sendaru jii' Pablo ca to' tyi sendaru. ³⁵Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacu' lo ndyia' to' ni'i jii' ngu', li' ngusñi sendaru jii' Pablo, ngüi'ya cua ngu' jii' yu cha' ñasi' tsa ngu' quichi jii' yu. ³⁶Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a jii' sendaru.

—Cujuii clya mā jil'i —nacui ngu' bi' jil'i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya ngua jil'i yu

³⁷Cua tyat'i ti ngu' toni'i jil'i sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi':

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' hcui' na' xi —nacui Pablo jil'i.

—¿Ha nchca jinu'u hcui' cha' griego? —nacui xu'na sendaru jil'i Pablo li'.

—Nchca 'na —nacui Pablo.

³⁸—¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo jil'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o gobierno tsubi'? —nacui jil'i Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o jil'i jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo nati' btyi'?

³⁹—Si'i na' —nacui Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quichi tyi na', la cui' sca quichi tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacui—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jna' hcui' na' xi lo'o ngu' quichi re juani.

⁴⁰Li' nda xu'na sendaru chacuayá' hcui' Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndyiya' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca ti nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua ti ngu', li' cha' hebreo nchcui' Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña jil'i ngu' judío.

22 —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacui Pablo jil'i ngu'—, cua'a jyaca mā jil'i cha' nu hcui' na' lo'o mā —nacui—, si caca cua'ni lyaá na' jil'i ycu' ca na' lo'o hcui' na' lo'o mā.

²Ndyuna ngu' judío cha' nchcui' Pablo cha'cña jil'i ngu' lo'o ngu', bi'

cha' ti ti ndi'i ngu' laja lo'o nchcui' yu:

³—Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacui Pablo jil'i ngu'—. Quichi Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quichi Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jil'na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' jil'i ycu' Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'ni mā tsá juani. ⁴Cua sa'ni la lo'o ycu' na' lca'a cusuu na' jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, cha' kujuii na' jil'i ngu'. Ntejeya' na' jil'i ngu' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' jil'i ngu' ne' chcua.

⁵Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quichi re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' cua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa'a slo ngu' judío tya'a na ca quichi Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' jil'i ñati nu cua ngusni cha' jil'i Jesucristo, cha' tyaa lo'o na' jil'i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' mā jil'i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya nguxcutsa'a Jesús cresiya jil'i yu

⁶Ndyaa na' tyucui, cua tyalaa ti na' ca quichi Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu jil'i ycu' Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngujui' xee bi'. ⁷Nclyú na' tyucui li', ndyuna na' cha' nchcui' sca ñati lo'o na': “Saulo, Saulo”, nacui yu, “¿ni cha' laca nxuu tya'a nu'u lo'o na'?” ⁸“¿Tilaca laca nu'u, cusu'?” nacui na' jil'i li'. “Jesús Nazaret laca na”,

nacui yu jna'. "Nxuu tya'a nu'u lo'o ycuil na', bi' cha' nchca quicha ti' na'." ⁹Cua na'a ngu' nu ndya'a lo'o na' xee bi'. Ndyutsii tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o na'. ¹⁰"¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?" nacui na' jil'i Jesús li'. "Tyatü nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tsaa nu'u ca quichi Damasco. Ndejua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u." ¹¹Ngua cuityi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndya'a na' bi', ngusñi ngu' ya' na' cha' tsa la ya tyucuii nde quichi Damasco bi'.

¹²Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichi bi', nu ndaquiya' tsa jil'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichi Damasco ni, nchcui' ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'. ¹³Ndyalaa nu cusu' bi' slo na' li': "Saulo tya'a na", nacui yu jna', "cua'ni ycuil Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiya' juani". Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiya', na'a na' jil'i ycuil Ananías li'. ¹⁴"Ycuil Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na jil'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la", nacui Ananías jna'. "Ngusubi ycuil Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycuil Ni, cha' ña'a nu'u jil'i ycuil nu liñi ca, cha' cuna nu'u cha' nu chcui' Ni lo'o nu'u", nacui jna'. ¹⁵"Ntsu'u cha' tsa nu'u slo lcaa ñati cha' cacha' nu'u jil'i ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' jil'i ycuil Ndyosi nu cua ndyuna nu'u. ¹⁶Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatü clyu nu'u juani; cua ngüityi' ycuil Ni

qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusñi nu'u cha' jil'i Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u." Jua'a nchcui' Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

¹⁷Nu lo'o nguxtyuu na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcui' na' lo'o ycuil Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcui' sca xcalá na, ¹⁸jua'a cua na'a na' jil'i ycuil nu Xu'na na. "Tyaa clyu nu'u", nacui nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u quichi Jerusalén re; yaa clyu nu'u", nacui Ni, "cha' ná jlyu ti' ngu' nde lo'o chcui' nu'u cha' jna' lo'o ngu'." ¹⁹"Xu'na", nacui na' jil'i nu Xu'na na li', "jlo ti' ngu' quichi re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichi, cha' ngusñi na' jil'i ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o nu'u, ngusu'ba na' jil'i ngu' bi' ne' chcuá, ngujui' na' jil'i ngu' bi'. ²⁰Nu lo'o ngu' ngu' quee jil'i Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujui' ngu' jil'i yu xqui'ya cha' liñi nchcui' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndü na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asii na' ste' ngu' nu ndyujui' jil'i yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujui' yu bi'." Jua'a nchcui' na' lo'o ycuil Ndyosi ne' laa bi'. ²¹"Tyaa nu'u juani", nacui ycuil nu Xu'na na jna' li'. "Culo na' cña jinu'u cha' tsa nu'u xa' quichi tyijyu' la, cha' culu'u nu'u jil'i xa' ñati; nga'aa si'i jil'i ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u."

Ntsu'u Pablo preso jil'i xu'na sendaru

²²Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o tsa ngu' jil'i sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui mā jil'i nu qui'yu re —nacui ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi'i yu chalyuu.

²³Cuii ngusi'ya lo'o ngu' jil'i Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycu'i' ca ngu', ngusñi ngu' yuu ngu' nde cua' cha' ñasi' tsa ngu'. ²⁴Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsa lo'o sendaru jil'i preso ni'i, cha' quiji'i sendaru jil'i yu lo'o juata nu ntsu'u chcua' laja. Cua'ni ngu' jua'a' ngua' ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a' yu cacha' yu ña'a' cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichi' xqui'ya cha' bi'. ²⁵Cua' ngusca' ngu' jil'i yu cha' quiji'i juata ngu' jil'i yu, lo'o li' nchcui' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jil'i mā quiji'i mā jil'i sca ngu' romano? — nacui Pablo jil'i capitán—. ¿Ha si'i na cua'ni cuayá' ngu' tisiya jil'i ngu' romano clyo?

²⁶Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya' ña'a' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua — nacui capitán jil'i xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

²⁷Hora ti lijya' nu xu'na sendaru bi' slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacui jil'i Pablo.

—Chañi —nacui Pablo jil'i.

²⁸—Quiña'a' tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacui xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacui Pablo jil'i.

²⁹Nu sendaru nu ndi'i slo yu cha' quiji'i ngu' jil'i yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu. Li' cua' ndyutsij tsa

xu'na sendaru cha' cua' ngulo cña jil'i ngu', cha' ngusca' ngu' jil'i sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' jil'i ycu'i' bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo jil'i ngu' judío

³⁰Ca chaca tsá tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' jil'i Pablo. Ngusatí' ngu' carena chcua' nu ndyaa' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña jil'i sti jo'ó tlyu lo'o jil'i laca ngu' cusu' cha' tyu'u ti'i ngu' se'i ti. Li' ndyaa lo'o jil'i Pablo ca slo ngu' bi'.

23 Cua' ndyu'u ti'i laca ngu' cusu' bi'. Li' ña'a' tsa Pablo jil'i ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' jil'i yu.

—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' — nacui Pablo jil'i ngu' li'—, laca tsá tso'o ndi'i na'. Lubii cresiya jna' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi.

²Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña jil'i ngu' nu ndu cacua ti cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba Pablo.

³—La cui' jua'a' quiji'i ycu'i' Ndyosi jinu'u tu'ni —nacui Pablo jil'i xu'na sti jo'ó bi' li'—. Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá' mā jna' cuentya jil'i chacuayá' nu ntsu'u ji'na, pana cua' ngulo nu'u cña cha' quiji'i ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a'.

⁴Nchcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li':

—¿Ha nchcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña jil'i ycu'i' Ndyosi? —nacui ngu' jil'i Pablo.

⁵—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' — nacui Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na

sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nchcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: “Ná chcui' cuxi mā ji'i xu'na mā”.

⁶Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuij nchcui' Pablo chaca quiya' li':

—Cu'mā ngu' cusu' tya'a na' —nacui' yu ji'i ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacui' Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' mā jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

⁷Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxuu tya'a lo'o ngu' saduceo li'. ⁸Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'ú sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujui, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca ji'i ycui' Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'i; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'. ⁹Bi' cha' lye tsa nxuu tya'a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatú xi ngu' fariseo nu nslo tso'o ji'i quityi ji'i ycui' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacui' ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tya'a na lo'o ycui' Ndyosi si chañi cha' cua nchcui' sca cui'i tso'o lo'o yu re, si cua nchcui' sca xca ji'i ycui' Ndyosi lo'o yu.

¹⁰Lye la nxuu tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuui ngu' ji'i Pablo, bi' cha' ngulo cña ji'i sendaru cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo, cha' xa' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

¹¹Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycui' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacui' Ni—. Ñi'ya cua nchcui' nu'u cha' jna' nde quichi' Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' jna' ca quichi' Roma.

Ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i Pablo

¹²Lo'o cua nguxee chaca tsa, li' ngüiñi cha' ji'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Pablo.

Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li':

—Ña'a ycui' Ndyosi ji'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui na ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

¹³Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'. ¹⁴Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichi' bi':

—Cua ngüiñi cha' ji'i ya lo'o ycui' Ndyosi —nacui' ngu' ji'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui ya ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—. ¹⁵Bi' cha' juani, lcaa cu'mā ngu' cusu' lo'o ngu' tisiya, jña mā ji'i xu'na sendaru bi' cha' ca lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo mā chaca quiya'. Ta mā cha' lo'o ngu' cha' tya nti' mā cua'ni cuayá' mā la xi ji'i yu bi'. Li' tsa ya chca'a cuaana ya to' tyucui, cha' cujuui ya ji'i yu laja lo'o tyeje tacui' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶Laja li' cua ngujui cha' ji'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu. ¹⁷Li' ngusi'ya Pablo ji'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsa lo'o ji'i yu cuañi' re ca slo xu'na mā —nacui'

Pablo ji'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

¹⁸Ndyaa lo'o capitán ji'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui capitán ji'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcuá —nacui capitán—. Nacui yu 'na cha' caa lo'o na' ji'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' chcu' lo'o nu'u.

¹⁹Ntejeya' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o ji'i su ná cuna xa' ñati' cha' nu chcu':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcu' lo'o na'? —nacui xu'na sendaru ji'i yu cuañi' bi' li'.

²⁰—Cua ngüiñi' cha' ji'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' jña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u ji'i Pablo ca slo ngu' tisiya bi' la quee —nacui yu cuañi' bi' ji'i xu'na sendaru li'—. Chcu' ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi ji'i Pablo slo ngu'. ²¹Cha' cuiñi' laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati' nu ntajatyá ngu' ji'i ma cuaana ti to' tyucui' bi'; cua nchcu' ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu cua ndyujui' ngu' ji'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndi'i ngu' juani, ntajatyá ngu' cha' chcu' ngu' lo'o nu'u.

²²Li' ngulo xu'na sendaru cña ji'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' ji'i xa' ñati' cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

**Nda xu'na sendaru ji'i Pablo
cha' tsaa yu ca slo Félix
nu laca gobernador**

²³Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru ji'i tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo.

Ngulo cña ji'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi' Cesarea; nacui cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' ji'i tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucuaa siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clyá chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i li'.

²⁴Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru ji'i Pablo tyucui' ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix.

²⁵Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcu' quityi bi':

²⁶“Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'i. ²⁷Cua ntejeya' ngu' judío ji'i nu qui'yu re, cua cujuui' ti ngu' ji'i yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua tii na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' ji'i yu ya' ngu' cuxi bi'.

²⁸Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' ji'i yu ca slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío. ²⁹Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u cha' cujuui' ngu' ji'i yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' ji'i yu ne' chcuá. ³⁰Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi' cha' ji'i tyuu tya'a ngu' judío cha' cujuui' ngu' ji'i yu re, bi' cha' nda na' ji'i yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña ji'i nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i yu re,

si ntsu'u sca qui'ya ji'i yu cuentya ji'i ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani." Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' ji'i Pablo, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca quichi Antípatris.

³²Ca chaca tsā nguxtyuū sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i Pablo tyucuii. ³³Ndyalaa ngu' ca quichi Cesarea li', nda ngu' quityi ji'i gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu' ji'i preso slo nu cusu' bi' li'. ³⁴Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane ji'i Pablo ma ngu' laca. Nguxacui Pablo cha' ji'i li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quichi tyi na' —nacuī Pablo.

³⁵—Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacuī gobernador ji'i Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña ji'i sendaru cha' tyi'i ngu' sendaru cua ji'i Pablo ca toni'i cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

Ndacha' Pablo ji'i Félix ñi'ya ngua ji'i yu

24 Lo'o cua ndya'a ca'yu tsā, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya ji'i Pablo, ²bi' cha' ngulo gobernador cña ji'i sendaru cha'

caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo. Li' nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u, cusu', chcui' ya xi lo'o nu'u —nacuī Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca nu'u loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña ji'i ya —nacuī—. ³Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi' ya loo nu'u, cusu' —nacuī—. ⁴Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'u xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi cuna xi lo'o chcui' na' sca cha' re lo'o nu'u. ⁵Cua lijya ya ca nde cha' cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya ji'i yu re cha' suba' tsa nchcui' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i ñati lcaa quichi su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo ji'i taju ngu' nazareno. ⁶Ngua ti' yu tsa lo'o yu ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa ji'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsa xa' ñati; bi' cha' ntejeya' ya ji'i yu, ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya. ⁷Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quichi bi'. Tyaala tsa ngua bi' lo'o nguxlyaa ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'. ⁸Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caa ya slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹Lo'o jua'a nchcui' nu ngu' judío nu ndu lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa

cha' nu nchcui' Tértulo cuentya ji'i Pablo. ¹⁰Nda gobernador chacuayá' chcui' ycui' Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycui' ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o nu'u —nacui' Pablo ji'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua tyuu yija laca nu'u loo ji'i nación re —nacui'—. ¹¹Liñi cha' nu nchcui' na' re, taca ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsá ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' ji'i ycui' Ndyosi. ¹²Ná nguxlyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichi' ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñati li'.

¹³Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndü nu taca chcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'. ¹⁴Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' ji'i ycui' Ni, la cui' ycui' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'i ya ji'i Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycui' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' ji'i lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni. ¹⁵Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío re, jua'a jlya ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu'; ¹⁶bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi'i na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsii na' ca slo ycui' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷Tyuu yija ndya'a na' xa' quichi' tyijyu' la, lo'o tsubi' ti nguxtyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi'i quichi' tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi ji'i ngu' ti'i nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsaa slo ngu' ti'i bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta ji'i ycui' Ndyosi. ¹⁸Ñi'ya nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' ji'i ycui' ca na' cha' tsa'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; ti ti nguti'i na' ne' laa, ná ndi'i quiña'a ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'. ¹⁹¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'? ²⁰Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuane nu'u ji'i ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu nquijeloo ji'i ngu' tisiya nu lo'o ndu na' slo ngu' nu laca loo bi'. ²¹Ná jlo ti' na' si chcui' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cui' nchcui' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' mā jna' juani xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' chañi, cua'ni ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui' na' ji'i ngu' li'.

²²Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcui' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu ji'i Pablo la cui' tsá bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcui' mā lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui' Félix ji'i ngu'.

²³Li' nchcui' Félix lo'o capitán jil'i sendaru nu nga'a cūa jil'i Pablo, cha' ta chacuayá' jil'i yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cūa jil'i yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi jil'i. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴Lo'o nteje tacui la xi tsā, li' ndyalaa Félix quich'i bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' jil'i Jesucristo. ²⁵Li' ngulu'u Pablo jil'i ngu' cha' nti' ycu' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' jil'i ycu' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycu' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsi xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacui nu cusu' bi' jil'i Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

²⁶Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcuā, li' ta yu cña cha' culaá Félix jil'i yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix jil'i yu cha' caa yu ca slo. ²⁷Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si' Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix jil'i Pablo ne' chcuā cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' jil'i ycu' Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

Ndu Pablo slo Festo

25 Lo'o li' ndyalaa Festo ca quich'i Cesarea cha' caca

yu gobernador. Sna tsā ti nguti'i yu quich'i bi', li' ndyaa clya yu ca quich'i Jerusalén. ²Nu lo'o ndyalaa yu quich'i bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' jil'i ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti' jil'i Pablo ca slo Festo bi' li'; ³jua'a ndijña ngu' jil'i yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caa lo'o jil'i Pablo ca Jerusalén. Ndiñña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' jil'i Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' jil'i tyucui. ⁴Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacui yu cha' ca quich'i Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuā, lo'o jua'a yala ti xtyuu ycu' yu nde quich'i bi'.

⁵—Tso'o la si stu'ba ti tsaā ngu' nu laca loo jil'i mā lo'o na' —nacui Festo jil'i ngu'—. Tsaā mā lo'o na' ca Cesarea cha' sta mā qui'ya jil'i yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o mā.

⁶Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsā, masi tii tsā nguti'i yu ca Jerusalén, li' nguxtyuu yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsā ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycu' gobernador nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' cha' ca cuayá' jil'i ngu'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' cha' caa lo'o ngu' jil'i Pablo ca slo yu. ⁷Ñaa lo'o ngu' jil'i Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo jil'i quich'i Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cacia ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsa qui'ya ngusta ngu' jil'i nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu chcu' si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi' jil'i Pablo. ⁸Nchcui' ycu' Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' jil'i ycu' lo'o ngu'.

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacui Pablo—. Ná ngua'ni na'

cha' cuxi cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cña nu ngulo rey nu laca loo ji'i ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji'i Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsa ca Jerusalén? —nacui Festo ji'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰—Ca nde laca su ndu'ni cuaya' mā ji'na cuentya ji'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la —nacui Pablo ji'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacui—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' judío tya'a na'. ¹¹Si'i ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaa li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuayá' tsa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuayá' jinu'u juani cha' tsa'a ca slo ycu' rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹²Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua ji'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacui Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsa slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichi' bi', tsa nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³Nu lo'o cua nteje tacui xi tsa, li' ndyalaa rey Agripa ca quichi'

Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'a tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni'i ji'i nu cusu' Festo bi'. ¹⁴Tyuu tsa ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' ji'i Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix ji'i ne' chcuā —nacui Festo ji'i ngu'—. ¹⁵Nu lo'o nguti'i na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i quichi' bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya ji'i yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' ji'i yu li'. ¹⁶Pana nguxacui na' cha' ji'i ngu' cha' si'i jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya ji'i yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo ji'i yu cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycu' yu lo'o ngu' su ndu' ngu' nu ngusta qui'ya ji'i. ¹⁷Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsa, hora ti ntucua na' lo yaca xlya tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' ji'i ñati. Li' ngulo na' cña cha' caa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi'. ¹⁸Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'a ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichu' yu; ¹⁹cuentya ji'i cha' nu jlya tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujuui, nacui ngu', pana nacui nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ²⁰Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' ji'i Pablo si nti' yu tsa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o na' cajua; ²¹pana cua ndijña Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' ji'i yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne'

chcua, cha' ta na' ji'i yu cha' tsa
yu slo rey nu laca loo la bi'.

²²Nhcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu
nhcui' yu bi' —nacui' Agripa ji'i.

—La quee taca cuna nu'u ni cha'
ta yu —nacui' Festo li'.

²³Ca chaca tsa nu Agripa lo'o
ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste'
ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni
chi' ngu' quichi' loo. Li' ndyaa ngu'
su ndyu'u ti'i ngu'; lo'o lcaa xu'na
sendaru, lo'o ngu' nu laca loo ji'i
quichi, ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li'
ngusi'ya Festo ji'i sendaru cha' caa
lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo.

²⁴—Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —
nacui' Festo—, jua'a lcaa cu'ma nu
ndyu'u ti'i ma ca nde, ña'a tso'o
ma ji'i nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a
ngu' judío nhcui' cha' ji'i yu re lo'o
na', masi ca Jerusalén, masi quichi
Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nhcui'
ngu' lo'o na' nacui' ngu' cha' ntsu'u
cha' cajaa yu, ²⁵pana ná nhca
cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u
cha' cajaa yu. Li' ngüijña yu 'na cha'
ca cuayá' ji'i yu lo'o rey Augusto
nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti'
na' cha' ta na' ji'i yu cha' tsa yu ca
slo rey bi'. ²⁶Tsa bi' ti cha', ná jlo ti'
na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsa
slo xu'na na', nu rey nu laca loo la
bi', cha' ta na' xi cha' cuentya ji'i yu
re. Bi' cha' ngusi'ya na' ji'i yu cha'
caa yu tyatu yu slo lcaa cu'ma, jua'a
slo ycu' nu'u, rey Agripa. Juani
taca xcuane nu'u ji'i yu na laca nu
ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na'
cha' lo quityi bi'. ²⁷Ná taca tsa
yu preso cajua si ná lo'o quityi nu
nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u
ji'i yu.

**Nhcui' Pablo si caca
cua'ni lyaá ji'i ycu'**

26 —Ta na' chacuayá' chcui'
nu'u juani, si caca tyu'u
lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacui'
rey Agripa ji'i Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo ji'i rey, li'
nguxana nhcui' yu lo'o ngu':

²—Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey
Agripa —nacui' Pablo—, cha' slo
nu'u ndu na' juani —nacui—, cha'
ta na' sca cha' lo'o cu'ma, ñi'ya nu
ngua cha' ngusta ngu' judío tya'a
na qui'ya bi' jna'. ³Jlo ti' na' cha'
nhca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu'
nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na;
nu lo'o lye tsa nhcui' ngu' lo'o
tya'a ngu', nhca cuayá' ti' nu'u li'.
Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo
tyiquee nu'u cua'a jyaca nu'u ji'i
lcaa cha' nu chcui' na' lo'o nu'u
juani.

**Nu lo'o bilya culu'u loo
Jesucristo ji'i Pablo**

⁴Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na
ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yi'a lo'o
nguti'i na' ca quichi tyi na', masi
lo'o nguti'i na' ca quichi Jerusalén;
⁵jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu',
taca chcui' ngu' lo'o ma cha' ngu'
fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na',
lo'o jua'a liñi la ndaquiya' ngu'
fariseo ji'i lcaa cha' cusu' nu ntsu'u
ji'i ngu' judío. ⁶Ñi'ya nu jlya ti'
jyo'o cusu' ji'na cha' nu nhcui' ycu'
Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na'
juani; bi' cha' nhca cuayá' jna' lo'o
ma juani. ⁷Ca ta'a tii tyucuaa tya'a
taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a
na ni, ntajatya ngu' ni jacua' cua'ni
ycui' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o

chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, leaa tsá lo'o leaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlyá ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'. ⁸¿Ni cha' laca ntsu'u ñati' cu'ma nu ná jlyá ti' cha' nchca ji'i ycu'i Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'i nu ñati' ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹Clyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'i ñati' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús Nazaret, ¹⁰bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'i ngu' bi' ca quichi' Jerusalén. Ngusñi na' ji'i tyuu tya'a ñati' ji'i Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuá xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujui' ji'i ñati' ji'i Jesucristo bi'. ¹¹Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' ji'i ñati' bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' leaa ne' laa ji'i ngu' judío, masi quichi' loyuu re, masi quichi' tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' ji'i Jesucristo

¹²Lo'o li' ngua sca tsá ndya'a na' tyucui' su tsaá quichi' Damasco. Ntsu'u quityi' chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quichi' bi'. ¹³Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu'i Ndyosi nde cua; leaa su ndu' cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui' xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui' xee cuichaa, lye la ngujui' xee bi'. ¹⁴Lcaa ya nclýu ya

tyucui' bi', cha' ndyutsii tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacui' Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa xuu tya'a nu'u lo'o na'?" nacui' Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu'i ca ti nu'u." ¹⁵"¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?" ni na' ji'i Ni li'. "Jesús laca na'", nacui' Ni. "Ji'i ycu'i na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacui' Ni. ¹⁶"Tyatu' nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati' cha' cua na'a nu'u jna' tsá juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', leaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la. ¹⁷Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusuu nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsaá nu'u slo ngu' xa' tsu', ¹⁸cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati' bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucui' su xee cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclýo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu' ñati' ji'i ycu'i Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycu'i Ni cha' clyu ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' ji'i ngu' bi' lo'o ñati' nu cua lubii cresiya ji'i xqui'ya na'", nacui' ycu'i Jesús 'na li'.

**Ndaquiya' Pablo ji'i cha' nu
nchcui' ycui' Ndyosi lo'o yu**

¹⁹Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'. ²⁰Clyo ngulu'u na' ji'i ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichí Damasco, cha' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi li'; lo'o jua'a xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya ji'i ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' ji'i ngu' Jerusalén, lo'o ji'i ngu' lcaa quichí nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu'. ²¹Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' cujuui ngu' jna'. ²²Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxyucua ycui' Ndyosi jna' lcaa tsá cha' culu'u na' cha' ji'i Ni ji'i lcaa ñati, masi ji'i ngu' tlyu, masi ji'i ngu' ti'i. La cui' ti cha' nclyu'u na' ji'i ngu' juani ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés. ²³Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati ji'i nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu clyo nu tyu'ú chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nclyu'u na' ji'i ñati.

**Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi
rey Agripa cha' ji'i Jesús**

²⁴Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:

—Na loco nu'u, Pablo —nacui Festo ji'i—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua nguichí yaa hique nu'u —nacui.

²⁵Nguxacui Pablo cha' ji'i nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacui Pablo ji'i Festo—. Ná nguichí cha' nu nchcui' na', xcui' cha' liñi nda na' lo'o mā. ²⁶Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui' na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' ji'i Jesús. ²⁷Cusu' rey Agripa, ¿ha jlya ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlya ti' cha' bi' —nacui Pablo ji'i rey Agripa.

²⁸—¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñati ji'i Jesucristo? —nacui rey Agripa ji'i Pablo li'.

²⁹—Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacui Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a mā cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'mā nu ndyuna mā cha' nu' nchcui' na' lo'o mā tsá juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o na' lo'o xñi mā cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca' ngu' ji'i mā lo'o carena chcuá ñi'ya nu ngusca' ngu' jna'.

³⁰Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'. ³¹Ndu'u ngu' lijya ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacui ngu' ji'i tya'a

ngu'—. Ná ntsu'u cha' cujuui ngu' jil'i yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne' chcuá.

³²Nchcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na jil'i yu re nquicha', si ná ngüijña ycu'i' yu cha' ca cuayá' jil'i yu ca slo rey nu laca loo la — nacui' Agripa jil'i Festo.

**Nda ngu' jil'i Pablo ndyaa
ca quichí Roma**

27 Lo'o li' ngua stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' jil'i Pablo tsaá yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscuaá quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña jil'i sca capitán jil'i sendaru nu naa Julio cha' tsaá lo'o jil'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán jil'i taju sendaru nu cuentya jil'i Augusto. ²Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quichí Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyatí ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsaá ti nde tyuu tya'a quichí nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quichí tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio. ³Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichí Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' jil'i Pablo cha' tsaá yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quichí bi', cha' xtyucua xi tya'a yu jil'i yu. ⁴Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cacula ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsaá ya chaca tsu' loyuu bi'. ⁵Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucuii lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa

ya quichí Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶Ca quichí bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i capitán jil'i sendaru bi'. Quichí tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsaá ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña jil'i ya cha' tyatí ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsaá lo'o jil'i ya ndejua. ⁷Tyuu tsa tsá nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quichí Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i jil'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quichí Salmón cha' tsaá ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'. ⁸Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quichí Lasea.

⁹Cua quiña'a tsa tsá nguna' jil'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucuii su lijya ya ca Buenos Puertos. Cua ndyatí co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li':

¹⁰—Nga'aa tso'o cha' tsaá la na juani, cusu' —nacui' Pablo jil'i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcu'na' lcaá yu'ba li' —nacui'—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹Pana ná ndyuna capitán jil'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo jil'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'. ¹²Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si

tya tsaa la yaca ni'i bi' ca quichi Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quichi Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quichi Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' ndejua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsaa clya ya ca quichi Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi', ¹⁴pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi', ¹⁵nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsaa lo'o ji'i ya li'. ¹⁶Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Clauda; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i. ¹⁷Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' ngüixii ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsii tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi' li'. ¹⁸Ca chaca tsá ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa

ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o. ¹⁹Tsá nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu'i ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya. ²⁰Tyuu tsá nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cuii nu nga'a nde cua, hasta lo'o nga'aa tyu'u ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹Cua ngua tyuu tsá nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcui' yu lo'o ngu' bi' li': —Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngüi'ya ma cuentya ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba ji'i ma, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re. ²²Pana cua'ni tlyu tyiquee ma juani, taca jlya ti' ma cha' ni sca ma ná nscua cha' cajaa ma, masi hcuna' yaca ni'i re. ²³Jlo ti' ma cha' ycu'i Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycu'i Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i Ndyosi 'na; ²⁴ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na': “Ná cutsii nu'u, Pablo”, nacui xca bi' jna'. “Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la”, nacui, “bi' cha' cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni.” ²⁵Cua'ni tlyu tyiquee ma lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacui xca ji'i ycu'i Ndyosi jna', ²⁶masi clyo ntsu'u cha' tsaa lo'o cui'i ji'na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i jil'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcui' ngu' jil'i, tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti; ²⁸bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' jil'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nquiye cha' jil'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' jil'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'. ²⁹Ntsii ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcuá ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsá. ³⁰Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' jil'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cuiñi ti nchcui' ngu' cha' cua tsa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcuá ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'. ³¹Li' nchcui' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán jil'i ngu': —Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa mā ne' hitya — nacui Pablo jil'i sendaru.

³²Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' jil'i canoa li', nguxtyú ngu' jil'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñati' ndyaa.

³³Cua quixee ti chaca tsá, li' nchcui' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo jil'i ngu'—, lo'o ná ndyacu mā tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o mā —nacui—. ³⁴Tso'o la si

cacu mā xi juani cha' caja juersa jil'i mā. Ni sca cu'mā ná nscua cha' cajaa mā, ni ná ca quicha mā.

³⁵Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyaa yu xly'a'be jil'i ycuil' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'. ³⁶Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li'; ³⁷tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'. ³⁸Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba jil'i, ndye nguxcuáa ngu' jil'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' jil'i yaca ni'i

³⁹Lo'o nguxee chaca tsá, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi' to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusii bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajua; ⁴⁰bi' cha' ngusi'yu ngu' reta jil'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusatí' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i jil'i yaca ni'i tsa ca bi'. ⁴¹Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi' bi' li', nguxana nclya' clyoo' tonu jil'i siyu' yaca ni'i bi' li'. ⁴²Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso

ji'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuui ngu' ji'i lcaa preso yala ti. ⁴³Pana ná nda capitán chacuayá' ji'i sendaru cha' cujuui ngu' ji'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuui ji'i Pablo. Li' ngulo capitán cña ji'i lcaa ngu' nu nchca ji'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsaá ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi; ⁴⁴ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

**Ndi'i Pablo loyuu su cuentya
Malta nde cla'be tyujo'o**

28 Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta. ²Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi ji'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsaá ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi. ³Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu. ⁴Na'a ngu' ca tyi ji'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li'.

—Ñati nu cua ndyujui ji'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu ji'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú ji'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua ji'i yu li'. ⁶Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' ji'i yu si tyacu'i

quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua ji'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

⁷Cacua ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu ji'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo ji'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycu' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsaá ya ca to' tyi ycu'. Ndyaa ya li'; sna tsa nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a ji'i ya. ⁸Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' ji'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni ji'i. Ndyaa na'a Pablo ji'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'. ⁹Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'. ¹⁰Quiña'a tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsa bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsaá ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

¹¹Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'. Alejandría naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu' lcui jo'ó que yaca ni'i

bi', la cui' lcui jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'. ¹²Xti ti tsá ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi Siracusa, lo'o li' sna tsá nguti'i ya quichi bi'. ¹³Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi Regio. Ca chaca tsá tso'o tsa ndyaca cui'i, bi' cha' tsá nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi Puteoli. ¹⁴Ca bi' ndyaca tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati ji'i Jesucristo. Nchcui' ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsá nguti'i ya lo'o ngu' bi'. Li' ndu'u ya ndyaa ya tyucuii nu ndyaa quichi Roma. ¹⁵Cua ngujui cha' ji'i tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua lijya ya tyucuii, bi' cha' ndu'u ngu' to' tyi ngu' lijya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucuii. Ndyacua tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi Foro de Apio, lo'o li' ndyaca tya'a ya lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xlya'be ji'i ycui' Ndyosi lo'o na'a yu ji'i ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'. ¹⁶Ndyalaa ya ca quichi tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán ji'i lcaa preso bi' slo xu'na chaca latya sendaru nu ndi'i cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' ji'i Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cua ji'i yu lcaa hora.

**Ngulu'u Pablo cha' ji'i ycui'
nu Xu'na na ca Roma**

¹⁷Cua ngua sna tsá tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha' ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi bi'. Ndyu'u ti'i ngu' slo Pablo li':

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na — nacui Pablo ji'i ngu'—, ná sca cha' cuxi ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya ji'i cha' cusu' nu jlya ti' na, nu nda jyo'o cusu' ji'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu' jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano. ¹⁸Ngua cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na xqui'ya bi' cujuui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'. ¹⁹Ná ntaja'a nu laca loo ji'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüijña na' cha' ca cuayá' jna' lo'o rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'i quichi re, masi ná nti' na' sta na' qui'ya ji'i ngu' tya'a quichi tyi na. ²⁰Lo'o nu juani nti' na' ña'a na' ji'i ma cha' chcui' na' lo'o ma, bi' cha' cua nda na' cha' lijya slo ma, cha' cua'ni ma cha' tso'o caa ma ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu' Israel; jua'a ntajaty tsa na ji'i ycui' Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlya ti' na' cha' bi' stu'ba ti lo'o cu'ma, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcuá re.

²¹Nguxacui ngu' cusu' cha' ji'i Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quityi slo ya nu cua nguscua ngu' nu ndi'i loyuu su cuentya Judea cha' chcui' cha' jinu'u lo'o ya —nacui ngu' ji'i Pablo—. Bilya tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcui' cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacui ngu'—. ²²Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya cuentya ji'i tyucuii cucui bi', cha' jlo ti' ya

cha' lcaa quichĩ ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa jil'i ngu' nu cua ngusñi tyucuii bi'.

²³Li' ngüiñi cha' jil'i ngu' ni tsa tyu'u ti'l'i lcaa ngu' slo Pablo. Tsa bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'l'i slo yu. Tyucui tsa ngulu'u yu jil'i ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycui' Ndyosi cña, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jil'i Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i Ni lo quityi lo'o nchcui' ngu' cha' jil'i Jesús. ²⁴Ntsu'u ngu' nu jlyá ti' cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jlyá ti' cha' bi' tsiya' ti'; ²⁵ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcui' Pablo lo'o ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o jyo'o Isaiás nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nchcui' bi' lo'o jyo'o cusu' jil'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶Tsaa nu'u slo ngu' jua cha' chcui' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacui' ycui' Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna ma cha' jna', pana ná ca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna ma;

ná tyiquee' ña'a ma cha' jna', pana ná ta ma cuentya ni cha' nu cua na'a ma.

²⁷Tacalya tsa cresiya jil'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' bi' taquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha' ná nchca jil'i ngu' ña'a tso'o ngu';

ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' jil'i ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui' ycui' Ndyosi jil'i ngu'.

²⁸Taca ca cuayá' ti' ma juani cha' cua nguxana Ni nda Ni cha' jil'i ycui' Ni ndyaa ca su ndi'i ngu' xa' tsu'; tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi', nu lo'o xñi ngu' cha' jil'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani, chañi cha' cuna ngu' bi' cha' jil'i ycui' Ndyosi.

²⁹Lo'o ndye nchcui' Pablo, li' ndu'u ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

³⁰Tucua yija ndyanu Pablo ca Roma ne' sca ni'i ngüijña ti. Tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i lcaa ngu' nu ndya'a slo yu, ³¹ná ntsii yu culu'u yu jil'i ngu' ñi'ya caca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ngu'. Lo'o jua'a ná ngua'a ngu' jil'i yu cha' ná ta yu lcaa cha' jil'i Jesucristo lo'o ngu'.